

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуманітарний факультет

Кафедра історії

**Парламентська діяльність Олени Кисілевської
у 1928-1935 роках**

Студентки VI-го курсу
групи ГІС 19/М
Бокало Ірини Іванівни

Науковий керівник
доктор історичних наук,
професор
Зайцев Олександр Юрійович

Львів 2020

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Життя та діяльність Олени Кисілевської	9
до 1928 року	9
Розділ II. Діяльність Олени Кисілевської під час другої каденції парламенту (1928-1930 роки)	20
<i>2.1. Політична діяльність представниць українських жіночих організацій: основні напрямки, представництво в парламенті, співпраця з УНДО.</i>	<i>20</i>
<i>2.2. Діяльність представниць українського жіноцтва щодо вирішення освітніх питань</i>	<i>28</i>
Розділ III. Діяльність Олени Кисілевської під час третьої каденції парламенту (1930-1935 роки)	37
<i>3.1. Виборча кампанія 1930 року</i>	<i>37</i>
<i>3.2. Діяльність Олени Кисілевської у вирішенні гуманітарних питань</i>	<i>41</i>
Висновки	52
Список використаних джерел та літератури.....	56
Додатки.....	600

Вступ

Актуальність теми

Діяльність українських парламентаристів у новоствореній Польській державі знайшла відображення у працях багатьох авторів. Представниці українського жіночого руху в польському парламенті мали на меті два основних завдання: прагнення вирішити економічні, освітні та культурні проблеми українців, як національної меншини, а також поширювати феміністичні ідеї та здобувати для жінок рівні з чоловіками права.

Олена Кисілевська – українська громадська та політична діячка, письменниця; дослідження цієї постаті можна проводити у багатьох вимірах: як діячки українського жіночого руху; як письменниці та редакторки; як парламентаристки та сенаторки; як діячки українського жіночого руху в еміграції. Політична діяльність для Олени Кисілевської була новим та незвіданим полем дій, хоч і тривала ця діяльність недовго, проте Кисілевська зуміла здобути авторитет серед колег та довіру населення. У сучасній історіографії постать Олени Кисілевської здебільшого фігурує у сфері громадської діяльності, що пов'язана із жіночим рухом, проте її парламентська діяльність недостатньо висвітлена.

Метою роботи є дослідити парламентську діяльність Олени Кисілевської у 1928-1935 рр., у контексті суспільно-політичної ситуації у Другій Речі Посполитій.

Основні завдання дипломної роботи:

1. Проаналізувати діяльність Олени Кисілевської до 1928 року.
2. Дослідити участь Кисілевської в українських жіночих організаціях та проаналізувати діяльність «Союзу Українок».
3. Проаналізувати участь Олени Кисілевської у II та III каденціях польського сенату.
4. Описати умови та дослідити контекст, у якому провадила діяльність Олена Кисілевська.

Об'єктом дослідження є політична діяльність Олени Кисілевської.

Предметом дослідження є діяльність Олени Кисілевської як сенаторки парламенту Другої Речі Посполитої.

Хронологічні межі дослідження. Основну увагу у дослідженні присвячено парламентській діяльності Кисілевської у 1928-1935 рр, проте у першому розділі описано життя та діяльність Кисілевської до 1928 року.

Географічні межі дослідження досить широкі, адже Олена Кисілевська більшу частину життя провела у Коломиї, на парламентські засідання їздила у Варшаву, також жила та навчалася у Станиславові, багато подорожувала та провадила свою діяльність у різних населених пунктах Гуцульщини, Волині та Лемківщини.

Проблемний напрям і методологія дослідження

Проблемний напрям роботи – політична біографістика. У даному дослідженні було використано історико-критичний метод, за допомогою якого було проведено верифікацію фактів, зазначених у промовах діячки та статтях. Також у дослідженні використано біографічний метод.

Новизна роботи полягає в тому, що це перша спроба дослідження парламентської діяльності Олени Кисілевської. У даній роботі висвітлено не лише діяльність Кисілевської, а також описано та проаналізовано загальний суспільно-політичний контекст, а також досліджено роль українських жіночих організацій у політичному житті Польщі. Окрім цього здійснена спроба проаналізувати польсько-українські та українсько-єврейські відносини у міжвоєнний період.

Джерела

Основою для цього дослідження слугували документи польського парламенту, зокрема сенату, серед них промови сенаторки, депутатські подання та запити, які є в онлайн доступі на сайті Польського Сейму. Також діяльність Олени Кисілевської висвітлена у періодичних виданнях міжвоєнного періоду, у

дослідженні використано українські та польські часописи. Статті у часописах присвячені переважно політичній діяльності Кисілевської та її участі у різних жіночих зборах та конгресах.

Історіографія

В історіографії не існує монографії, яка була б присвячена Олені Кисілевській, проте часті згадки про діячку можна знайти у дослідженнях про український жіночий рух, а також діяльність українок-емігранток у Канаді та Америці. Переважна більшість цих досліджень присвячена громадській діяльності Кисілевської, а також її літературній та редакторській роботі. Кисілевська сама є авторкою художніх творів, в яких часто описує окремі події зі свого життя.

Першою працею, що була присвячена долям жінок у міжвоєнний період стала книга «Дума України – жіночого роду¹» Марти Богачевської. Ця книга стала першим науковим дослідженням, що висвітлює роль українських жінок на шляху до боротьби за незалежність Української держави.

Серед основних праць слід відзначити перше масштабне дослідження українського жіночого руху, зроблене Мартою Богачевською-Хомяк. У своїй книзі «Білим по білому: Жінки у громадському житті України 1884 – 1939 рр.²» У ньому вона дослідила діяльність жіночих товариств та активного жіноцтва на всій території України. Ця праця розповідає про жіночі долі у Російській та Австрійській імперіях, про життя жінок під час Першої світової війни та про початок і розвиток українського жіночого руху на західноукраїнських землях. Велику увагу авторка приділила Західній Україні, а саме Галичині, де прослідкувала всі етапи формування жіночого руху. Свою увагу авторка звернула також на політичну та міжнародну діяльність українського жіноцтва

Ще однією працею з історії громадських і політичних виступів українських жінок є робота Оксани Маланчук-Рибак «Ідеологія і суспільна практика жіночого

¹Богачевська М. *Дума України – жіночого роду*. Київ: Воскресіння. 1993, 109 с.

²Богачевська-Хомяк М. *Білим по білому: жінки в громадському житті України 1884-1939*. Київ: Либідь, 1995. 422 с.

руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої половини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст»³. Книга загалом висвітлює український жіночий рух у політичному світлі, а також політичні переконання окремих діячок жіночого руху й жіночих товариств. Це дослідження відрізняється від інших, адже український жіночий рух розглядається у європейському культурно-історичному контексті.

Мирослава Дядюк у своїй праці «Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю» зосереджує свою увагу на діяльності основної та найбільшої жіночої організації Галичини «Союзу Українок»⁴. Дослідниця прослідкувала зміни гендерних стереотипів в Галичині та дослідила організаційне становлення українського жіночого руху. Також авторка приділила увагу політичній діяльності українського жіноцтва та його представництву на міжнародній арені.

Ще одним дослідженням українського жіночого руху, що побачило світ у 2017 р., є збірник статей за загальною редакцією Оксани Кісь під назвою «Українські жінки у горнилі модернізації». У ньому містяться різноманітні статті, що стосуються українського жіноцтва у ХХ столітті. У даній праці прослідковано як на тлі Двох світових воєн, революцій та частотої зміни влади українські жінки виборювали свої права та перекроювали усталену систему цінностей та світогляд. Особливо цікавою є стаття Мирослави Дядюк «Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині»⁵, у якій авторка прослідковує розвиток політичної діяльності українських жінок, а також аналізує політичну діяльність жіночої організації «Союз Українок».

³Маланчук-Рибак О. *Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої половини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст*. Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. 431 с.

⁴ Дядюк М. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю*. Львів: Астролябія. 2011, 365 с.

⁵*Українські жінки у горнилі модернізації* / за ред. Оксани Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 302 с.

У 2018 р. була опублікована монографія дослідниці Ірини Левчук, у якій вона аналізує та прослідковує діяльність українських, польських та єврейських жіночих організацій⁶.

Ще одним із досліджень, що використано у даній роботі, є колективна монографія під назвою «Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі», завдяки цій праці ми маємо змогу прослідкувати суспільно-політичні процеси, що відбувалися у міжвоєнний період в Галичині, а також визначити який вплив мав український жіночий рух на тогочасне галицьке суспільство. Автори звертають увагу на діяльність багатьох громадсько-політичних діячів, також у книзі висвітлено діяльність різних політичних організацій та партій та їхню взаємодію із польською владою.

Парламентську діяльність представників українських політичних партій досліджували Олександр Зайцев, Ігор Соляр, Михайло Швагуляк. Польсько-українські та українсько-єврейські відносини досліджували Максим Ган та Роман Скакун, монографія якого присвячена періоду так званої пацифікації.

Окрім цього дослідження, які присвячені діяльності українських парламентаристів у міжвоєнний період, є також і у польській історіографії. Одним із найвідоміших дослідників цього питання є Мірослав Шуміло, який у 2007 р. видав монографію про діяльність Української Парламентської Репрезентації у 1928-1939 роках⁷.

Частина особистого архіву Олени Кисілевської знаходиться у Канаді, де вона проживала після початку Другої світової війни. Окрім цього джерелами слугували також опубліковані документи УНДО та ОУН.

Структура роботи

Структура дослідження сформована за хронологічним принципом.

⁶ Левчук Ірина. Промоутерки змін: діяльність жіночих організацій у Польщі міжвоєнного періоду. Рівне: Волинські обереги, 2018. 248 с.

⁷ Szumilo Mirosław, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928-1939)*. Wydawnictwo Neriton. 2007. 324 s.

Перший розділ має на меті описати життя та діяльність Олени Кисілевської до обрання у парламент, проаналізувати з якої родини походила діячка та її соціальний статус напередодні виборів, а також з'ясувати яке підґрунтя допомогло Олені Кисілевській стати сенаторкою.

У другому розділі увагу зосереджено на діяльності українських парламентаристів та, зокрема, Олени Кисілевської під час другого скликання парламенту; виділено основні сфери, у яких працювала сенаторка. Проаналізовано співпрацю українських жіночих організацій із українськими політичними партіями. Описано методи співпраці українських парламентаристів із населенням, а також методи впливу на населення.

Третій розділ присвячений останній каденції Олени Кисілевської у парламенті, у ньому зосереджено увагу на промовах діячки, а також на суспільно-політичному контексті, у якому їй довелося працювати.

Розділ I. Життя та діяльність Олени Кисілевської

до 1928 року

Олена Кисілевська – українська громадська та політична діячка, редакторка, видавчиня, письменниця, сенаторка, перша голова Світової Федерації Українських Жіночих Організацій. Діяльність Кисілевської розпочалася з юних років під впливом поширення феміністичних ідей на території українських земель, вихована у патріотичній сім'ї, діячка брала активну участь у громадському та політичному житті, закликала українське жіноцтво з розумом користуватися своїми політичними правами; організаторка численних товариств, гуртків та курсів, редакторка жіночих видань. Після Першої світової війни розпочала громадську діяльність та продовжувала її до кінця життя, в еміграції очолювала створену у 1948 році Світову Федерацію Українських Жіночих Організацій.

Олена Кисілевська (у дівочтві Сіменович) народилася у сім'ї греко-католицького священика у селі Фільварки на Поділлі. Про свою малу батьківщину діячка залишила спогади у своїй праці «Моя рідна сторона»⁸ Батько діячки – Лев Сіменович – «справжній душевний пастор своєї вбогої парафії»⁹. Мати О. Кисілевської – Домінікія теж походила зі священничого роду. Старший брат діячки – Володимир – був громадським діячем, журналістом та лікарем, більшу частину життя прожив у еміграції. Діячка зазначає, що з юного віку переймалася політичним життям, про яке говорили її батько та старші брати: «Я так, як і всі в родині, хвилювалася тим, чи добре вийдуть у нас вибори до сойму чи парламенту. Чи не зроблять для нас сорому наші виборці». Так само Олена Кисілевська пригадує як у десятирічному віці «...сиділа на перелазі, щоби перед

⁸ Кисілевська О. *Моя рідна сторона. Бучач і Бучаччина* // Історично-мемуарний збірник / ред. колегія Михайло Островерха та інші; Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто: НТШ, Український архів, 1972, т. XXVII, с. 587.

⁹ Русова С. *Наші визначні жінки*. Вінніпег, 1945, с. 101.

від'їздом ще раз побачити нашого виборця й сказати ще раз: «...уважайте, щоб наші виборці не нарobili нам сорому»¹⁰.

Кисілевська рано залишилася без батька (Лев Сіменович помер, коли його дочці було 14 років), тому не мала можливості вступити до вчительської семінарії та займалася самоосвітою. У 1884 році вступила у школу в Станіславові, де у молодому віці стала захоплюватися феміністичними ідеями. У п'ятнадцятирічному віці стала учасницею жіночого з'їзду в Станіславові¹¹, де в той час провадить активну діяльність Наталя Кобринська – засновниця української жіночої організації «Клуб руських жінок». На території Східної Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. активно створюються та діють жіноча організації та гуртки («Труд», «Жіноча громада», «Клуб русинок»), організовуються жіночі з'їзди та віче, адже австрійська влада не ставала на перешкоді заснуванню громадських організацій.

У 1887 році Олена Кисілевська вийшла заміж за Юліана Кисілевського (1864-1928), коломийського крамаря книжкової продукції та письменника. Ю. Кисілевський належав до табору москвофілів, разом із видавцем Михайлом Білоусом був провідником коломийської філії Товариства імені Качковського. Творчий доробок Кисілевського невеликий та малодосліджений. У подружжя народилося троє дітей: Наталя, Ганна та Володимир. Про материнство Кисілевська пише так: «І як в своєму часі глибоко в душу запустила коріння ідея жіночої емансипації, як полонило душу бажання праці для народу, так прийшла третя проблема життя, дуже тяжка для молоді непідготованої до того людини (мені було 18 літ, коли я вперше стала матір'ю): проблеми зрозуміння душі дитини, виховання її так, щоб вона ні для батьків, ні для народу в ніяких обставинах не пропала»¹². Кисілевська також зазначала, що вважає себе хорошою матір'ю та пишається тим, як виконала свій материнський обов'язок.

¹⁰ Русова С. *Наші визначні жінки*. Вінніпег, 1945, с. 102.

¹¹ *Українка у вільному світі. Збірник* Нью-Йорк: Видання Світової Федерації Українських Жіночих Організацій, 1959, с. 3.

¹² Русова С. *Наші визначні жінки...* с. 101.

Найстарша дитина у сім'ї – Наталя – померла у юному віці (1888-1912 рр.) та похована в селі Товмачик Коломийського району. Двоє молодших дітей отримали добру освіту: Володимир Кисілевський (1896-1976) закінчив гімназію у Чернівцях, згодом навчався у Відні. Під час війни вступив у лави Українських січових стрільців, потім служив в Українській Галицькій армії. У 1924 році захистив докторську дисертацію у Відні, з 1925 року жив у еміграції в Канаді та Британії, працював редактором та викладав історію в Оттавському університеті. Донька Ганна (1900-1984) була одружена із лікарем, меценатом, головою товариства «Сокіл» в Коломиї Володимиром Ганківським. Подружжя мало двох дітей, після смерті чоловіка у 1945 році, Ганна разом з дітьми переїхала в Канаду, де й померла у 1984 році¹³.

З початком Першої світової війни Олена Кисілевська емігрувала у Відень, де брала участь у діяльності Українського комітету помочі для ранених жовнірів та Січових стрільців, головним завданням якого було розшукувати по шпиталях українських військових та полонених, а також провадження гуманітарної допомоги українським воякам. У Комітеті Кисілевська очолювала секцію допомоги полоненим, за що була нагороджена Срібним Хрестом Заслуги¹⁴. У 1926 році на сторінках часопису «Зиз» з'явилася публікація, яка звинувачувала Кисілевську у бездіяльності під час Першої світової війни («сиділа за печею і не турбувалася ні хворими ні раненими»), проте згодом у часописі «Діло» був опублікований лист до редакції, у якій цю інформацію названо абсолютною неправдою¹⁵. У 1920 році повернулася в Коломию, де розпочала активну громадську діяльність, а дім сім'ї Кисілевських став «головним суспільним вогнищем коломийського українства»¹⁶.

У Коломиї Кисілевська стала активною учасницею товариства «Руський жіночий кружок», яке згодом стало філією найбільшої жіночої організації на західноукраїнських землях – «Союзу Українок» (далі – СУ). «Руський жіночий

¹³ Малащук Р. *З книги мого життя*. Торонто: Гомін України, 1987, т. I, с. 161.

¹⁴ Гнатюк М., Бойчук Ю. *Подиву гідна... Олена Кисілевська*. Коломия: Вік, 2019, с. 22.

¹⁵ В обороні правди // Діло. Львів, 29 грудня 1928, ч. 289, с. 3.

¹⁶ Ключар В. *Володимир Кисілевський*. // Коломия й Коломийщина. Філадельфія-Коломия: Видання комітету коломиян, 2008, т. II, с. 179.

кружок» був заснований у 1893 році, першою головою цього товариства була Францішка Кобринська, яка зібрала навколо себе представниць місцевої інтелігенції¹⁷. Перша світова війна та Листопадовий чин сприяли згуртуванню українського жіноцтва в Коломиї, після цих подій «Жіночий кружок» було реорганізовано та приєднано до СУ. Перші загальні збори філії СУ в Коломиї відбулися у 1926 р., філія співпрацювала з іншими громадськими організаціями та товариствами («Рідна школа», «Просвіта», «Сільський господар») та складалася з декількох секцій: організаційна, культурно-освітня, господарська, суспільної опіки, імпрез та секції молоді¹⁸.

Поширення ідей жіночого руху на території Прикарпаття та Закарпаття було важливим завданням для діячки, Олена Кисілевська зазначала, що жіночий рух на цих територіях поширюється повільно, причиною цього помилка, яку робили й галицькі українці в час свого національного відродження: не звертали належної уваги на жіноцтво. Вона зазначала, що закарпатська жінка не брала такої ж участі, як чоловіки, у просвітній, національній, організаційній роботі серед мас, а оскільки жінка є важливим чинником у всьому житті, тому їх у першу чергу треба активізувати та вчити нарівні з чоловіками¹⁹. Тож на цих територіях, на думку Олени Кисілевської, необхідно якнайбільше працювати на освітньому полі, над господарською розбудовою країни і «організацією жіноцтва»²⁰. У 1923 р. Кисілевська стає референткою «Союзу українок», а далі членкою головного віділу, пізніше її обирають головою організаційної та пресової секцій. Протягом 1926-1938 років діяльність СУ поширилась на весь Коломийський та частково Городенківський повіти.

«Союз Українок» відрізнявся від інших громадських організацій Східної Європи, адже членки СУ мало приділяли увагу теоретичним концепціям своєї діяльності, організація діяла відповідно до «потреб дня». У перші десятиліття

¹⁷ Мельник М. *«Руський Жіночий Кружок»*. // Над Прутом у лузі. Коломия у спогадах. / за ред. Зиновія Книша. Торонто: Срібна сурма, 1961, с. 356.

¹⁸ Монолатій І. *Коломиєзнавство. Нариси з історії Коломиї*. Коломия: Вік, 2016, с. 252.

¹⁹ Габор В. *Жіночий рух у Карпатській Україні: національні, соціально-політичні та культурно-освітні аспекти*. // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2017, вип. 7, с. 202.

²⁰ Жінки в державному будівництві Карпатської України. // Жінка. Львів, 1939, ч. 3, с. 2.

діяльності СУ (засновано у 1917 р. на основі іншої жіночої організації «Жіноча громада») найважливішим полем його діяльності стала економіка: у 1932 році О. Кисілевська почала видавати додаток до журналу «Жіноча доля» під назвою «Жіноча воля», у якому виступала проти поїздок селян на сезонні роботи в Західну Європу та еміграції в Америку, адже не вважала це виходом із важкої економічної ситуації. Метою цього додатка було поширення думки, що здобуття жінками освіти та їхня діяльність у громадському та політичному житті є невід'ємною частиною прогресу українського села²¹. Тема просвіти українських селян була однією з основних у діяльності Кисілевської, вона закликала звертати увагу на виховання селянських дітей, селянської молоді, сприяла відкриттю читалень та організації культурно-національних свят на честь Тараса Шевченка, Івана Франка та інших; окрім цього діячка ініціює створення господарських та куховарських курсів: «...Олена Кисілевська, яка з любов'ю ставилася до сільського жіноцтва та посвячувала йому багато часу й уваги, часто відвідувала школу в Коршеві, й давала дівчатам різні практичні поради, а також мала виклад «Роля жінки в організації, для піднесення культури домашнього господарства, та гігієна сільської хати»²². Завдяки присутності Кисілевської в Перемишлі було організоване перше жіноче віче, діячка виголосила реферат про освітню та організаційну працю українського жіноцтва²³. Олена Кисілевська стала ініціаторкою створення сільських гуртків СУ, а також давала консультації членам цих гуртків щодо того, як правильно їх організувати. СУ не обмежувався лише економічною діяльністю, організація також намагалася створити стратегії для активного використання політичних прав, які були надані жінкам урядом Другої Речі Посполитої, ідеологічного становлення емансипаційних прагнень, розвитку міжнародних зв'язків та зв'язків з українською еміграцією²⁴.

²¹ Богачевська-Хомяк М. *Білим по білому: жінки в громадському житті України 1884-1939*. Київ: Либідь, 1995, с. 206.

²² Коломия й Коломийщина... с. 403.

²³ Діло. Львів. 30 листопада 1927, ч. 267, с. 4.

²⁴ Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Польщі*. // *Українські жінки у горнілі модернізації / за ред. Оксани Кісь*. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017, с. 180.

До виборів у парламент Другої Речі Посполитої Кисілевська займалася редакторською, видавничою та літературною діяльністю, найвідоміші твори Олена Кисілевська присвятила темі життя та побуту різних народів, Кисілевська багато подорожувала та викладала свої враження від поїздок в оповіданнях («Італійський карнавал», «Перший вечір у Венеції», «Вражіння з Монака»). Розквіт літературної діяльності припадає на 1920–1930 рр., час, який пов'язаний із поїздками по Україні та за її межами. Про враження від подорожей Кисілевська видає белетризовані оповідання про життя і побут народів та історико-етнографічні замальовки: «Швейцарія», «Подорож до Африки», «Під небом півдня» (1935).

Окрім закордонних поїздок, Кисілевська часто подорожувала й по українських землях та описувала свої подорожі в окремих виданнях: «Вражіння з дороги», «Листи з-над Чорного моря», «По рідному краю», «До комор Довбуша». Олена Русова про такі поїздки писала, що Кисілевська забуває про всі небезпеки дороги, допомагає та вчить людей жити організовано, допомагати одне одному, правильно виховувати дітей²⁵. Окрім цього діячка займалася вивчення життя та побуту Лемківщини, Волині та Буковини. Розквіт літературної діяльності Кисілевської припав на 1920-1930-ті роки, проте перші оповідання з'явилися ще з початку 1900-х років. Спершу твори авторки виходили друком в газетах «Діло», «Український вісник», «Жіноча доля», «Свобода», «Воля»; працювала Кисілевська під різними псевдонімами: Калина, Незнана, О. Галичанка, Ол. Га. Публіцистичні праці О. Кисілевської в основному були присвячені темі розвитку українського жіночого руху.

У 1903 р. сприяння Івана Франка у журналі «Літературно-науковий вісник» під псевдонімом Калина Олена Кисілевська публікує цикл оповідань: «Каліка», «Лікарка», «В поштовім бюро», «Огонь»; також її статті починають публікувати у газеті «Діло». Незадовго після цього у періодичних виданнях вийшли друком новели діячки: «Море» (1906), «Нові чобітки» (1908), «Іваниха розповідає» (1911), «В горах» (1913),

²⁵ Русова С. Наші визначні жінки... с. 104.

«Покутське село», «Осінньою порою», «Гей, там, у зелених верхах» (1924). Статті Олени Кисілевської на актуальні теми в різних газетах та журналах, подорожні нариси, літературні листи, спогади, некрологи, літературні рецензії мають спільні риси: турбота про національну свідомість українців та фізичне й моральне здоров'я, господарський добробут і громадянське формування світогляду української жінки.

Вагоме місце в житті О. Кисілевської займала редакторська діяльність, у 1912 році стала редакторкою додатку до газети «Діло» під назвою «Жіноче діло», що почало виходити за ініціативи Студентської громади²⁶. Цей додаток виходив сезонно, щокварталу й у ньому висвітлювалися питання про економічну та політичну незалежність жінки, питання про доступність освіти для жінок, подавалася інформація про досягнення жінок у різних сферах суспільного та культурного життя.

У 1925 році діячка заснувала журнал «Жіноча доля», який видавався протягом чотирнадцяти років (до 1939 р.) в Коломиї. Кисілевська зазначала, що редакція та співробітники журналу мають на меті служити загальній народній справі, допомагають просвічувати українське жіноцтво та залучають його до громадської діяльності²⁷, а також формувати українську жінку нового типу. У журналі подавалася інформація про життя українського народу, історію, автори статей мали на меті активізувати усвідомлення жінкою своєї відповідальності за долю українського народу та майбутнє України. Однією із засадничих ідей цього журналу було те, що український жіночий рух не може відстоювати лише жіночі права та інтереси, представниці українського жіночого руху завжди підтримували загальнонаціональні права українців²⁸. У журналі містилися публікації про український визвольний рух, дослідження історії національно-визвольних рухів, фольклору, мови, статті про проблеми шкільної народної освіти. Окрім видання журналу, редакція також проводила зустрічі з читачами, влаштовувала виступи.

²⁶ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому... с. 142.

²⁷ Нагачевська З. *Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України*. Івано-Франківськ, 2007, с. 341.

²⁸ Див.: Рудницька М. Націоналізм і фемінізм. // *Діло*. Львів, 9 травня 1929, ч. 100, с. 1.

Журнал «Жіноча доля» був відомий не лише на українських землях, але й за кордоном. В одному з листів до редакції газети «Діло» про цей журнал було написано так: «Заслуга її (О. Кисілевської – І. Б.) в тому, що нині читають «Жіночу Долю» не лише у нас, не лише в Америці, але навіть в Африці та в Австралії»²⁹.

За словами Марти Богачевської-Хомяк, Кисілевська як редакторка успішно провадила боротьбу із низьким рівнем життя у селах, доводила важливість використання жінками своїх політичних прав, аргументуючи це тим, що, якщо селянка буде байдужа до виборів, то життя в селі ніколи не зміниться на краще. Перед виборами у польський парламент діячка закликала жінок голосувати за кандидата, який знає проблеми та потреби села, саме завдяки ініціативі Кисілевської та інших учасниць СУ українські селянки активно брали участь у виборах³⁰.

Загалом у журналі велику кількість інформації було присвячено СУ та його діяльності, у виданні були такі рубрики: «Із жіночих організацій», «Жіночий рух», «З жіночого руху», «Вісті із Союзу Українок», «Праця в наших організаціях», у яких була висвітлена інформація про з'їзди, наради філій СУ та загалом історію організації. У статтях за період 1920-х рр. поширювалася інформація про створення ширшої організаційної сітки СУ та методику роботи у структурах нижчого рівня, у 1930-х статті були присвячені ідеям удосконалення роботи філій, кружків СУ та пошук нових ділянок праці.

Відома українська діячка Олена Русова так згадувала про журнал «Жіноча доля» та його редакторку: «Цей часопис – це її трибуна; в ньому відбивається вся її спокійна вдача, її глибокі думки, її чиста самовідданість. І ні одного зерна самолюбства, честолюбства. Почувається з якою любов'ю вона ставиться до села, до жінок. Вона їх вчить, як мати, переживає з ними злі й добрі години. Не жаліючи свого здоров'я, вона об'їздить усі гуртки селянські, жіночі організації»³¹. Окрім цього на початку 1930-х років Кисілевська почала випускати ще один часопис під назвою «Жіноча воля», читачками

²⁹ В обороні правди // Діло. Львів, 29 грудня 1928, ч. 289, с. 3.

³⁰ Богачевська М. *Дума України – жіночого роду*. Київ: Воскресіння, 1993, с. 86.

³¹ Русова С. *Наші визначні жінки...* с. 102.

якого ставали переважно селянки, у цьому журналі містилися новини, рецепти, історичні оповідання та поради.

На початку та в середині 1920-х років управа СУ активно співпрацювала з Українським-Національно Демократичним Об'єднанням (далі – УНДО), результатом чого стало обрання двох представниць цієї організації до польського парламенту. Ця співпраця тривала до початку політики «нормалізації» (1935 р.), проти якої виступила частина партії, серед них і очільниця СУ Мілена Рудницька, яку було виключено зі списку партії. Оскільки СУ за статутом не мав право проводити політичну діяльність, представниці цієї організації ставали членками різних партій для того, щоб мати змогу брати участь у політичному житті. Провід УНДО запевняв, що «стоїть на становищі повної рівноправності жінок на всіх ділянках суспільного життя та родини», тому у разі обрання до парламенту кандидатів від партії, вони оборонятимуть інтереси жіноцтва всіх сферах життя. Окрім цього провід УНДО запевнив, що сприятиме тому, щоби серед українських послів до сейму та сенаторів були жінки, за умови, що СУ задекларує свою підтримку та участь у виборчій кампанії УНДО. Для УНДО участь українського жіноцтва у виборчій кампанії стала змогою закріпити та навіть посилити свої позиції на політичній арені, а за СУ закріпилася репутація «філії УНДО»: організовувалися жіночі віча УНДО, на яких обговорювалися організаційні питання, часто подібні зібрання були присвячені пам'яті українських політичних діячів³². Перше віче Жіночої секції УНДО було скликано в Тернополі³³.

Перед виборами СУ активно агітував українських жінок брати участь у виборах, для цього було випущено брошуру (із серії «Політична бібліотека УНДО») під назвою «Що треба українській жінці знати про вибори?», у якій порушувалися питання про значення виборів, про вплив війни на жіночий рух, про завдання жінок-послів, про права жінок на виборах: «Жінки переконалися, що як довго вони не мають у державі голосу і впливу, так довго вони не можуть змінити законів, що кривдять жінок, та забезпечити себе перед визиском і гнобленням»³⁴ – писала авторка брошури. Для українського жіноцтва вибори мали особливе значення, адже чим

³² Організаційний рух. // Діло. Львів, 24 червня 1926, ч. 137, с. 2.

³³ Організаційний рух. // Діло. Львів, 29 жовтня 1927, ч. 242, с. 3.

³⁴ Івановська Н. *Що треба українській жінці знати про вибори?* Львів : Політична бібліотека УНДО, 1928, [с. 3].

більше представниць жіноцтва оберуть – тим більше шансів вони матимуть вибороти право на землю, рідну школу та інше³⁵.

У передвиборчих кампаніях часто з'являються звинувачення на адресу того чи іншого кандидата, Кисілевська не стала винятком. В основному звинувачували її в тому, що вона отримує великі прибутки від видавництва журналу «Жіноча Доля», хоча ці прибутки мали б йти на користь Жіночого кружка в Коломиї. У відповідь на ці звинувачення, Кисілевська оприлюднила рахунки видавництва, таким чином довівши свою невинуватість. На захист Кисілевського свого часу публічно виступив Андрій Чайковський – український громадський діяч та адвокат³⁶.

Політична діяльність Олени Кисілевської почалася під час парламентських виборів 1928 року, тоді у списках партії УНДО послами до польського сейму було обрано Мілену Рудницьку, а до сенату – Олену Кисілевську. У цих виборах від УНДО було обрано двадцять три представники до польського парламенту, серед них лише двоє жінок. Дослідниця Мирослава Дядюк зазначає, що вибори 1928 року стали іспитом на визначення політичної зрілості, рівноправності та визнання ролі українського жіноцтва як повноправного учасника політичного життя³⁷. Результати виборів 1928 року, за словами Кисілевської, стали несподіванкою для поляків, адже, незважаючи на шалену агітацію, тиск на виборців, арешти небажаних агітаторів, заборону на проведення віч, українці продемонстрували свою політичну зрілість. Парламентська та політична діяльність Кисілевської тривала до 1935 року, у цьому році Кисілевська подала письмову відмову від участі у виборах та будь-яких передвиборчих кампаніях, оскільки повністю відмовляється від політичної діяльності.

Отже, діяльність Олени Кисілевської перед обранням до сенату Другої Речі Посполитої відзначається активною громадською та літературно-видавничою

³⁵ Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок...* С. 196.

³⁶ В обороні правди // Діло. Львів, 29 грудня 1928, ч. 289, с. 3.

³⁷ Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок...* с. 197.

роботою, завдяки якій діячка здобула авторитет та довіру серед населення. У цей час Кисілевська зарекомендувала себе як фахівчиня у редакторській та видавничій справі, громадську діячку, яка була близькою до сільського населення та розуміла їхні потреби та проблеми. Саме українське сільське населення на виборах допомогло О. Кисілевській стати сенаторкою. Окрім цього завдяки ініціативі Кисілевської було створено велику мережу жіночих гуртків, товариств та курсів на території Покуття, членками яких були сотні жінок. Завдяки співпраці провуду СУ та УНДО представниці українського жіноцтва отримали змогу більше дізнатися про політичне життя свого краю та брати активну участь у політичній діяльності.

Розділ II. Діяльність Олени Кисілевської під час другої каденції парламенту (1928-1930 роки)

2.1. Політична діяльність представниць українських жіночих організацій: основні напрямки, представництво в парламенті, співпраця з УНДО.

Після Першої світової війни українських жіночий рух відродився з новою силою, а його представниці поставили перед собою набагато масштабніші завдання, ніж були раніше: окрім створення жіночих організацій, друку жіночих часописів, культурно-просвітницької роботи, українські жінки влилися в політичне життя II Речі Посполитої та не тільки скористалися своїм правом обирати послів, але й бути обраними до парламенту та захищати як національні права українців, так і права українських жінок.

Найбільшою жіночою організацією на західноукраїнських землях був «Союз Українок», представниці якого репрезентували ідеї всього активного українського жіноцтва. СУ не був політичною організацією та, згідно зі статутом, не мав права провадити політичну діяльність, голова СУ Мілена Рудницька виступала проти політизації діяльності українських жіночих організацій, хоч завжди з підкреслювала патріотизм «Союзу Українок»³⁸.

Проте після того як жінки отримали право голосувати та бути обраними до парламенту, потрібно було робити наступний крок та втілювати ці права в життя. Рудницька закликала українських жінок вступати в політичні партії, голосувати на виборах, висувати кандидатури для виборів у парламент³⁹. СУ намагався сприяти тому, щоб політична атмосфера II Речі Посполитої змінилася на користь жінок, організація робила кроки для сприяння формуванню нових типів поведінки, ідеологічного становлення емансипаційних прагнень на українських

³⁸ Богачевська М. *Білим по білому...* С. 276.

³⁹ Івановська Н. *Що треба українській жінці знати про вибори?* Львів, Політична бібліотека УНДО, 1928, [С. 3].

землях⁴⁰. Входженню членок СУ в суспільно-політичну сферу сприяв міжнародний досвід українок та їхня співпраця у «Міжнародному жіночому союзі»⁴¹, – наголошує дослідниця українського жіночого руху Мирослава Дядюк, – українські жінки перейняли досвід західноєвропейських жінок щодо принципів залучення до політичних партій та реалізації своїх політичних прав. Тодішні часописи також приділяли багато уваги питанню «жіноцтво і вибори»: «Громадський голос» та «Новий час» писали, що жінки мають свідомо вирішувати у яку політичну партію вступати, визначитися яка з партій більше відповідає її поглядам, проаналізувати програму та історію партії; українка при вступі в політичну партію має дбати про захист жіночих інтересів у всіх сферах суспільного життя⁴².

Першими виборами, у яких брали участь представниці СУ стали вибори до парламенту 1928 р. (вибори 1922 р. СУ бойкотував*), тоді до сейму було обрано Мілену Рудницьку, а до сенату – Олену Кисілевську, обидві представниці УНДО. У парламенті під час II каденції двадцять троє послів від УНДО об'єдналося в Український клуб, який остаточно був сформований у листопаді 1928 р., Олена Кисілевська також входила в цей клуб. Загалом у II каденції парламенту до сейму було обрано вісім жінок, що становило 1,8%, а до сенату – четверо жінок, що становило 3,6% від всіх представників⁴³. До сейму було обрано сорок шість українців, до сенату – одинадцять, що було найчисленнішим українським представництвом в історії польського парламенту⁴⁴. Один із провідних діячів УНДО Іван Кедрин відзначав, що «поляки були здивовані і прикро заскочені, що

⁴⁰ Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність...* С. 180.

⁴¹ Левчук І. *Промоутерки змін...* С. 147.

* Історик Олександр Зайцев зазначає, що під час виборів 1922 р. західноукраїнські політичні партії опинилися перед дилемою: бойкотувати вибори, позбавивши себе можливості використовувати трибуну сейму для парламентської діяльності, чи взяти в них участь, тобто визнати де-факто польську владу. Спочатку частина політичних діячів краю схилилася до участі у виборах. Проте більшістю голосів на засіданні Міжпартійної ради було вирішено підтримати заклик уряду Петрушевича бойкотувати вибори, українських політичних організацій своїх кандидатів виставила лише нечисленна група прихильників співпраці з польським урядом, які називали себе «хліборобами». Див.: 8. Зайцев Олександр. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922— 1939 рр.) / Український історичний журнал. Київ: «Наукова думка», № 1. 1993. С. 72-84.

⁴² Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність...* С. 183-184.

⁴³ Левчук І. *Промоутерки змін...* С. 149.

⁴⁴ Зайцев О. *Представники українських політичних партій...* С. 76.

так багато українців отримали посольські і сенаторські мандати – при всіх тих перешкодах і фальшуваннях, що їх робили польська поліція і польські виборчі комісії»⁴⁵.

Мирослава Дядюк зазначає, що вибори 1928 р. стали своєрідним індикатором на зрілість всього українського населення, а для СУ це була проба громадянської та національної зрілості, іспит на виконання національних обов'язків та рівноправність жінки як політичного чинника⁴⁶. Кисілевська перед виборами писала, що в руках українського жіноцтва лежить сила відродження вітчизни, діячка вірила, що українській жінці вдасться краще за чоловіка «піднести розвиток своєї країни», а також вірила у перевагу жінок над чоловіками: «Це так, як добра господиня в хаті, хоч би як ця хата була запущена, вміє дати собі раду, заведе лад, повимітає всяке сміття, – так саме і в громадах, де тільки жіноцтво допущено до рад, завело воно лад, небували ще до цього порядки, а найголовніше – таку чесність, яка в мужчин, ласих то на панську ласку, почастунок, та на гонори, рідко й стрічається»⁴⁷. Чоловіки-сучасники діячки неоднозначно сприйняли новину про те, що жінки балотуються у парламент: громадсько-політичний діяч О. Назарук підтримав цю ідею, вбачаючи в жіноцтві неймовірну силу для національного руху, а голова повітового комітету УНДО в Тернополі С. Баран зазначив, що жінки в складі міських репрезентацій будуть тільки «білими круками»⁴⁸. Після виборів Олена Кисілевська зазначала, що під час виборів 1928 р. було втрачено багато жіночих голосів через деморалізуючу та шалену агітацію. Сенаторка писала, що в руках поляків був «цілий виборчий апарат з виборчими штуками; «формальне» уневаження голосів, арешти небажаних агітаторів, заборона на проведення або ж розв'язання віч, тиск на підлеглих»⁴⁹ і тому подібне.

⁴⁵ Кедрин Іван *Життя-Події-Люди. Спомини і коментарі*. Нью Йорк: Червона Калина, 1976. С. 167.

⁴⁶ Дядюк М. *Український жіночий рух...* С. 208.

⁴⁷ Левчук І. *Промоутерки змін...* С. 113.

⁴⁸ Там само. С. 150.

⁴⁹ Дядюк М. *Український жіночий рух...* С. 210.

Представниці СУ ввійшли у парламент у складі партії УНДО, яка було створена у липні 1925 року. СУ впродовж 1926-1927 рр. проводив наради та дискусії з представниками різних партій щодо питань політичного характеру, дослідниця Мирослава Дядюк зазначає, що це «був період своєрідного зондування ґрунту щодо їх ставлення до організованого українського жіноцтва»⁵⁰, а вже у червні 1926 р. провід СУ вирішив звернутися до представників українських політичних партій, щоб на офіційному рівні з'ясувати їхню позицію щодо жіночих справ.

У відповідь на цей запит Українське Національно-Демократичне Об'єднання відповіло, що позитивно ставиться до активного українського жіноцтва та запропонувало співпрацю, включивши в свої програмні документи тезу про повне визнання політичних прав за жінками, в офіційному листі, що надійшов від УНДО було стверджено, що партія «стоїть на становищі повної рівноправності жінок на всіх ділянках суспільного життя та в родині»⁵¹.

На практиці все ж залишилося багато неузгоджених питань. Наприклад, голова СУ Мілена Рудницька виступала проти так званих «жіночих секцій», які у той час створювалися при політичних партіях. Діячка зазначала, що не бачить сенсу в тому, щоб відокремлювати «приєднаних партійних членів в окремі організаційні гурти». Рудницька вважала, що «партія об'єднує своїх членів на основі певної політичної ідеології – партійна програма однакова є для всіх членів без огляду на поли. В політичні партії жіноцтво повинно вступати не як якась жіноча каста, лише на персональній основі, як звичайні члени, на тих самих правах і обов'язках, що мущини»⁵².

Поєднання політичної діяльності та членства в СУ теж викликало занепокоєння провуду товариства, на одному із жіночих з'їздів було прийнято рішення, що «кожна жінка, яка одночасно працює в партійній структурі й належить до СУ, у межах діяльності жіночої організації повинна забувати про

⁵⁰ Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність...* С. 185.

⁵¹ Дядюк М. *Український жіночий рух...* С. 172.

⁵² *Жіноцтво і політичні партії* // Діло, 1926, 18 травня, с. 2.

свої політичні переконання бути тільки українкою, адже політичність як будова життя в ім'я ідеї є потрібна, як партійність є шкідлива»⁵³. Проте напередодні виборів 1928 р. серед членів УНДО було зареєстровано дев'ять жінок, а Олена Федак-Шепарович та Мілена Рудницька увійшли до складу центрального комітету партії.

УНДО було найбільшою політичною партією на західноукраїнських землях та претендувало на статус загальнонаціональної партії. Голова УНДО Дмитро Левицький, виступаючи на Конгресі національних меншин 28 серпня 1928 р., підкресив, що український народ не є меншиною в жодній з держав, де він живе, а творить абсолютну більшість на заселеній ним території. Він зазначив, що «український народ не погоджується з фактом включення його до чужих державних організацій»⁵⁴.

До виборів 1928 р. провід партії поставився відповідально, та вже у листопаді 1927 р. постановив своє першочергове завдання, яке вбачало у створенні виборчого блоку національно-державницьких сил: «Йти до виборів під гаслом спільного виборчого блоку українських національних угруповань...»⁵⁵; у лютому 1928 р. УНДО опублікувало відозву до українського народу, в якій зазначалося, УНДО об'єдналося з усіма патріотичними організаціями Галичини, Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя до виборів: «всі, що ставлять інтерес загальнонародний вище інтересу вузького йдуть до виборів під блакитно-жовтим стягом Національного об'єднання»,⁵⁶ та насправді провід партії намагався видати бажане за дійсне. Українські політичні партії були розділені та переважно боролися між собою, а не з польськими політичними силами.

Представник та голова УНДО й Українського клубу Дмитро Левицький у березні 1928 року виступив у парламенті, представивши програмну декларацію партії та клубу, яку часопис «Діло» назвав «Правно-державна заява Українського Клубу». Д. Левицький зазначив, що «найвищим, святим і непорушним ідеалом

⁵³ Дядюк М. *Змагання за представницьку рівність...* С. 186.

⁵⁴ Лаврук Б. *Парламентська діяльність Дмитра Левицького (1928-1930)*. Краєзнавство. № 3-4. 2009. С. 260.

⁵⁵ Пуйда Р. *Українське Національно-Демократичне Об'єднання...* С. 49.

⁵⁶ Лаврук Б. *Парламентська діяльність Дмитра Левицького...* С. 259.

нашим є незалежна й соборна Українська національна держава на всій українській території. Тому-то всі міжнародні акти, якими споконвічні частини української землі – Східна Галичина разом з Лемківщиною, землі Холмщини, Волині, Підляшшя та Полісся – визнані за Польщею, а саме: мирний договір у Ризі від 18 березня 1921 р. і рішення конференції амбасадорів у Парижі від 14 березня 1923 р., як акти, що насилують право українського народу на самовизначення, вважаємо де-юре неправосильними»⁵⁷.

Серед важливих напрямків діяльності представників УНДО в парламенті був освітній. На Третьому Народному з'їзді у 1928 р. представники УНДО акцентували увагу на потребі боротьби за українське шкільництво. Провід зобов'язав ундівських парламентарів до висвітлення на міжнародній арені стану українського шкільництва у Польщі. З'їзд закликав до утворення Фонду боротьби за школу і Фонду національної оборони, які мали б підтримати національний розвиток.⁵⁸ Проте незважаючи на те, що на з'їзді було прийняте рішення про необхідний наступ по всьому фронту національного життя, в УНДО простежувалися зміни в сторону налагодження взаємин з польською стороною⁵⁹.

Представниці СУ у парламенті акцентували свою увагу на питаннях, що стосувалися гуманітарної політики: М. Рудницька працювала в освітній та бюджетній комісіях, промови її здебільшого стосувалися українського шкільництва та освіти⁶⁰; Олена Кисілевська під час першої каденції також опікувалася питаннями про народну освіту, а згодом виступала на засіданні міністерства праці та соціальної опіки, публічно заявляла про проблеми людей з інвалідністю, удів, сиріт, вояків Української Галицької Армії, переслідування родин ув'язнених⁶¹.

⁵⁷ *Правно-державна заява Українського Клубу.* // Діло. Львів, 1928, 31 березня, с. 13, с. 3.

⁵⁸ Соляр І. *УНДО і Польща в 1928-1930 рр....* С. 178.

⁵⁹ Там само. С. 179.

⁶⁰ Див: Мілена Рудницька. *Статті. Листи. Документи* / за ред. ред. М. Богачевська-Хомяк, упоряд. М. Дядюк. Львів: Місіонер, 1998, 844 с.

⁶¹ *Суспільна опіка. Зміст промови сенаторки О.Кисілевської, виголошеної 13 лютого 1931 року у бюджетній комісії сенату при розгляді бюджету міністерства праці й суспільної опіки.* // Діло. Львів, 1931, ч. 36, 18 лютого, с. 1.

Польське жіноцтво було більш політично активним, промоутером їхньої політичної активності став «Політичний клуб прогресивних жінок», що був створений у 1919 році; польські представниці у парламенті порушували питання про зрівняння прав дітей, які були народжені поза шлюбом з тими, що народжені у шлюбі, виступали проти того, щоб католицькі священники проводили політичну агітацію в костелах, виступали проти обмеження для заміжніх жінок права на працю⁶².

Загальновідомо, що польсько-українські відносини у міжвоєнний період були напруженими, частина представників польської влади не сприймала українців як окрему націю та не бажала визнавати право українців мати власну державу, певна річ, ці суперечки відображалися особливо гостро під час парламентських засідань. Дослідниця Ірина Левчук зазначає, що обом парламентаристкам було складно працювати, адже їхні виступи часто переривалися, а польки звинувачували їх у відході від жіночих питань і захоплені лише національними проблемами⁶³.

Зважаючи на напружені українсько-польські стосунки та домінування поляків у державі, українська сторона мала б шукати союзників для підтримки. У цьому випадку найкращим виходом є співпраця з єврейською частиною населення Другої Речі Посполитої⁶⁴. Проте, якщо після Першої світової війни польсько-єврейські взаємини були ворожими, то вже з середини 1920-х років можна спостерігати польсько-єврейське зближення. У липні 1925 р. між поляками та євреями була підписана угода, згідно з якою єврейське населення визнавало непорушність польських кордонів. Подібна угода шокувала українську сторону, яка відчула на собі дискримінаційну практику польської влади. Українська сторона сприйняла заяву євреїв як ворожу, українські часописи на своїх сторінках закликали «ту угоду затямити добре та закопати

⁶² Левчук І. *Промоутерки змін...* С. 145.

⁶³ Там само. С. 151.

⁶⁴ Гон М. Діалектика державності в українсько-єврейських взаєминах в Галичині 1918-1939 років. Україна Модерна. Число 7. 2002. С. 102.

спомин про неї глибоко в душу»⁶⁵. Будь-які пояснення про те, що польсько-єврейська угода аж ніяк не свідчить про вороже ставлення євреїв до українців чи будь-якої іншої національної меншини у Польщі, не знаходили відгуку в української сторони⁶⁶. Хоча євреї і не висували жодних територіальних претензій, а в більшості прагнули переселитися у Палестину, проте згоди в українсько-єврейських відносинах так і не було⁶⁷.

Хвилю примирення ознаменувала поява на політичній арені УНДО, яке заявило, що готове співпрацювати з єврейськими політичними партіями, проте подальшому розгортанню відносин завадили суперечки обох сторін щодо вбивства Симона Петлюри⁶⁸. Надалі українсько-єврейські відносини лише загострювалися, особливо на початку 1930-х років у період проведення саботажних акцій та так званої пацифікації. Українські націоналісти звинувачували євреїв у тому, що ті допомогли консолідувати російську владу на територію українських земель⁶⁹.

Окрім єврейських політичних партій на території Польщі діяли також єврейські жіночі товариства, які провадили різновекторну діяльність. Серед найвідоміших представниць єврейського жіноцтва можна назвати Е. Стофову та Р. Мельцерову, яка була посолкою до польського сейму та працювала в комісії з питань соціального забезпечення. У Польщі також виходили друком єврейські феміністичні газети, до прикладу тижневик «Ewa», який виходив друком польською, що, за словами дослідниці Ірини Левчук, свідчить про те, що на роботі жіночих організацій єврейок суттєво відображався фактор громадянства⁷⁰.

Український дослідник Максим Гон зауважує, що однією з головних причин, чому так і не вдалося досягти українсько-єврейського порозуміння, була

⁶⁵ Гон М. Діалектика державності в українсько-єврейських взаєминах в Галичині 1918-1939 років. Україна Модерна. Число 7. 2002. С. 103.

⁶⁶ Там само. С. 104.

⁶⁷ Левчук Ірина. *Промоутерки змін...* С. 153.

⁶⁸ Гон М. Діалектика державності в українсько-єврейських взаєминах в Галичині 1918-1939 років.... С. 103.

⁶⁹ Там само. С. 104.

⁷⁰ Там само. С. 106.

економічна, адже суперництво цих двох націй в царині економіки було невід'ємною частиною українсько-єврейських взаємовідносин.

2.2. Діяльність представниць українського жіноцтва щодо вирішення освітніх питань

У 1921 р. в Польщі була прийнята Конституція, яка закріплювала республіканську форму правління, народ було визнано джерелом та носієм державної влади, яку здійснював через виборчі органи. У Конституції були закріплені всі демократичні права та свободи, зразком для польської Конституції став основний закон Франції⁷¹. Влада поділялася на виконавчу, законодавчу та судову. Органами законодавчої влади були сейм та сенат, законодавча ініціатива належала сейму та уряду, роль сенату полягала в тому, що представники сенату мали можливість вносити поправки до законів, які прийняв сейм; проте поправки могли бути скасовані більшістю голосів сейму. Після ухвалення законів сеймом та сенатом, закон підписував президент, а згодом його було публічно оголошено та опубліковано у «Віснику законів Речі Посполитої»⁷².

Каденція парламенту тривала п'ять років, до сейму входило 444 депутати, а до сенату – 111 депутатів. До сенату могли бути обрані громадяни Польщі віком, старше сорока років. Загалом, дослідники вважають, що сенат виконував роль «гальма» законодавчих ініціатив⁷³, адже його функцією було внесення поправок до закону, який вже ухвалив сейм. Після того, як закон потрапляв у сенат, депутати мали протягом тридцяти днів внести поправки до нього, якщо ніяких змін та зауважень до закону не було, то президент проголошував такий закон чинним. Якщо ж сенат все таки запропонував поправки, то закон повертали до сейму, депутати якого приймали поправки або ж ветували їх більшістю

⁷¹ Зашкільняк Леонід, Крикун Микола. *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. С. 458.

⁷² Алексієвець Л. Прийняття Конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої. С. 9-11.

⁷³ Там само. С. 10.

голосів. Окрім цього депутати сенату (так само, як і сейму) мали право вносити депутатські запити⁷⁴.

Після перших виборів до польського парламенту, українські представники намагалися знайти компроміс з поляками, їхніми вимогами були: заснування українського університету, аграрна реформа, заснування початкових та середніх українських шкіл та запровадження самоврядування. Проте, незважаючи на обіцянки, поляки не пішли на значні поступки⁷⁵.

Після приєднання західноукраїнських земель до складу II Речі Посполитої, на цих територіях проводилась політика колонізації українського населення, освіта стала одним із засобів цієї політики. З 1917 р. в Польщі діяло міністерство віросповідань та освіти, яке прийняло декрет про обов'язкову безплатну освіту для всіх дітей віком від 7 до 14 років (7 лютого 1919 р.), окрім цього у березні 1921 р. було підписано Ризький договір, згідно з яким польський уряд зобов'язувався надавати особам російської, української та білоруської національностей, які перебувають в Польщі, на основі рівноправності національностей, всі права, що забезпечують вільний розвиток культури, мови і виконання релігійних обрядів. Тобто за цими особами було закріплено права «культивувати свою рідну мову, організувати і підтримувати свої школи, розвивати свою культуру і створювати з цією метою товариства і спілки»⁷⁶. Право навчатися рідною мовою в початкових класах було закріплено в Конституції.

На практиці все було далеко не так, хоч на законодавчому рівні було гарантовано вільний розвиток шкільництва національних меншин, проте представники влади заявили, що єдиною школою буде школа з державною мовою навчання. Особливо активно ліквідація українського шкільництва почала проводитися після того, як у липні 1924 р. уряд прийняв закон про мову навчання

⁷⁴ Алексієвець Л. Прийняття Конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої. С. 9-11.

⁷⁵ Кондратюк С. Діяльність українських парламентарів у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої. Теорія ті історія держави і права. Філософія права. № 3. 2010. С. 14.

⁷⁶ Дядюк М. *Український жіночий рух...* С. 235.

в школах, який передбачав навчання польською від третього класу народної школи, а також перетворення українських учительських семінарій в утраквістичні; викладання польської мови, історії та географії по-польськи вчителями поляками. У цей час на Поліссі та Волині вже не було жодної української школи, у жовтні 1923 р. міністерством освіти Польщі було заборонено на офіційному вживати слово «український» як таке, що «є шкідливим і небезпечним для Речі Посполитої»⁷⁷. Мова навчання визначалася через плебісцити, а єдиним шляхом для протистояння дискримінації української школи була організація системи недержавної народної освіти⁷⁸.

Боротьба з українською мовою навчання в школах призвела до негативних результатів: оскільки кількість українських шкіл зменшувалася, то це впливало на освіченість населення (станом на 1931 р. неписьменних українців у Львівському воєводстві було 31,5%, у Тернопільському – 32%, Станіславівському – 40 %, Волинському – 53%). Кількість українських шкіл зменшилась з 2420 (у 1911 р.) до 745 (у 1927 р.), а у 1930-1931 навчальному році залишилося лише 123 українські державні школи⁷⁹.

У Львівському університеті були ліквідовані українські кафедри, на що українці реагували організацією Львівського (таємного) українського університету (1921-1925) з більш як п'ятдесятьма кафедрами і близько 1500 студентами⁸⁰.

Певна річ, така ситуація не могла оминути увагу українських парламентаристів: українські послы до сейму і сенату С. Козицький, О. Карпінський, В. Мохнюк, С. Підгірський вносили запити до уряду, міністра віросповідань та освіти в справі становлення і розвитку українського приватного і державного шкільництва, розкривали з трибуни сейму політику держави щодо українців; М. Рудницька та О. Кисілевська виступали проти закриття шкіл з українською мовою навчання. Так, наприклад, Рудницька в одному з виступів в

⁷⁷ Гнот С. *Українське шкільництво Галичини...* С. 131.

⁷⁸ Ступарик Б. *Шкільництво Галичини...* С. 120.

⁷⁹ Там само. С. 122.

⁸⁰ Гнот С. *Українське шкільництво Галичини...* С. 131.

сеймі вимагала відновити перерваний навчальний процес гімназистів у Станіславові та протестувала проти примусового залучення української молоді до участі в польських національних святах, порушувала питання про закриття гімназій у Рогатині та Дрогобичі⁸¹.

Олена Кисілевська під час II каденції не вирізнялася особливою активністю серед інших українських парламентарів (за весь період одна промова), проте вона теж порушувала питання щодо навчання українською. Окрім цього діячка часто подорожувала українськими землями для того, щоб дізнатися про ситуацію «на місцях», де на власному досвіді бачила важке становище українців⁸², організовувала та брала участь у вічах. Кисілевська під час промов, у статтях чи вічах завжди акцентувала на тому, що вона є представницею активного українського жіноцтва та не припиняла перейматися проблемами українських селянок навіть після обрання сенаторкою. Під час промов у сенаті О. Кисілевська завжди наголошувала, що говоритиме від імені українського жіноцтва.

Олена Кисілевська була відомою в українському суспільстві та користувалася довірою як сенаторка, завжди залишалася послідовною у захисті національних прав українців. В газеті «Діло» був опублікований лист до редакції, автор якого вставав на захист сенаторки, зазначаючи, що Кисілевська під час війни піклувалася про поранених, за її ініціативи було утворено комітет опіки та допомоги пораненим українцям та військовим, а після відходу українських військ з Коломиї, Кисілевська разом з іншими представницями активного жіноцтва продовжувала роботу комітету⁸³. Наприкінці літа 1928 р. Олена Кисілевська влаштувала поїздку Волинню, де організувала у всіх великих містах (Луцьк, Рівне, Ковель) віча та виголосила організаційні реферати. Автор замітки зазначає, що «жіноцтво привітало свою сенаторку хлібом-сіллю та піднесло їй вінець з пшеничного колосся»⁸⁴.

⁸¹ Левчук І. *Промоутерки змін...* С. 150.

⁸² Дядюк М. *Жіночий рух на Гуцульщині...* С. 110.

⁸³ В обороні правди // *Діло*. Львів, 29 грудня 1928, ч. 289, с. 3.

⁸⁴ *Організаційний і вічевий рух.* // *Діло*, Львів, 1928, 16 вересня, ч. 208. С. 4.

Після ще одних відвідин ряду українських населених пунктів, Кисілевська виступила перед сенатом із заявою, що освітні справи в краю виглядають катастрофічно: «Волинь, Полісся, Лемківщина і на цілому Підкарпатті є села, де немає шкіл, ніхто не вміє читати, в багатьох селах безграмотні всі жінки: діти не знають української азбуки, навіть права на молитву немає»⁸⁵.

Дослідник Мірослав Шуміло зазначає, що українські парламентаристи обрали подібні зібрання та віча як основний метод впливу на українське населення⁸⁶. Загалом такі зібрання називали мітингами для звітування і проводилися вони здебільшого в селах, такі зібрання для українських парламентаристів були основним видом позапарламентської діяльності. Під час таких зібрань парламентарі мали змогу поширити інформацію про свою діяльність у парламенті, розповісти про актуальні питання, які обговорюють у сеймі і сенаті, а також це було змогою розширити сферу впливу певної політичної партії на населення. Також парламентарі організували зустрічі протестного характеру. Ця стратегія дозволяла прослідкувати суспільні настрої та отримати довіру населення. Інколи після таких акцій у депутатів відбувалася розмова із місцевим населенням, часом депутати навіть надавали юридичні консультації. Ще одним способом підтримки контакту із населення була участь у відзначанні релігійних свят та панахидах⁸⁷.

Окрім поїздок територією українських земель, Олена Кисілевська також відвідувала свого сина, який проживав у Канаді та проводила там зустрічі із різними громадськими та політичними діячами, про що повідомлялося на сторінках львівської преси. Газета «Діло» повідомляла про поїздку Кисілевської до Вінніпегу, де вона зустрічалася з українськими емігрантами. На честь приїзду сенаторки було організовано невелике свято. СУ інколи просив фінансової допомоги в українських емігрантів, проте Кисілевська звернулася до місцевого

⁸⁵ Дядюк М. *Український жіночий рух...* С. 237-238.

⁸⁶ Szumilo Mirosław, *Wiece sprawozdawcze poslow I senatorow Ukrainskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928-1939.* // *Wschodni Rocznik Humanistyczny.* Tom IV. 2007. S. 256.

⁸⁷ Szumilo Mirosław, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928-1939).* Wydawnictwo Neriton. 2007. S. 130.

населення із метою розповісти про події на українських землях та донести правду про події в Польщі⁸⁸.

У своїх промовах вона часто апелювала до історії українського шкільництва в Австро-Угорщині та до гарантованого Версальським та Ризьким договорами і польською Конституцією права навчання рідною мовою. Для прикладу сенаторка наводила дані про відправлення українських вчителів в польські райони, а також вчителів-поляків на українські землі, особливо в ті райони, де українські діти не знають польської і для яких вона є абсолютно чужою⁸⁹.

Також Кисілевська обурювалася тим, що українська молодь змушена брати участь у святкуванні польських національних свят, заявила, що «кожного разу такий крок шокує весь організм нації на обурює почуття як дітей, так і людей похилого віку» та зазначала, що така політика є найгіршим ворогом Польщі. Рудницька, у свою чергу, стверджувала, що у державі, де 40% населення не є поляками така політика перекреслює елементарні права людини⁹⁰.

Окрім цього ще однією проблемою стали плебісцити, за допомогою яких визначалася мова навчання (для того, щоб мовою навчання у початковій школі стала українська декларації мають подати не менше сорока батьків, а для середніх шкіл – сто п'ятдесят, якщо менше – навчання ведеться польською, окрім того якщо ж набереться 20 декларацій від батьків про те, щоб навчання велося державною, то така школа стає двомовною)⁹¹, проте жителі сіл Покуття, з якими спілкувалася Кисілевська стверджують, що в школі не було батьків, які хотіли, щоб навчання велося польською, але все одно «знайшлися двадцять декларацій» через які українську було «викинуто» зі школи⁹².

⁸⁸ За океаном. Діло. Львів. 1929. 22 жовтня. Ч. 235. С. 3.

⁸⁹ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 56-60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁰ Дядюк М. *Український жіночий рух...* С. 235.

⁹¹ Ступарик Б. *Шкільництво Галичини...* С. 124.

⁹² Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 56-60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Іншою проблемою шкільництва, на яке звертала увагу сенаторка, був пошук роботи для українських вчителів. Кисілевська зазначала, що часто їм відмовляли в місцях, а змоги змінити професію та навчитися ремеслу немає, адже в Галичині немає жодної української професійної школи⁹³.

Одним із порятунків для українців стала «Рідна школа» Українського педагогічного товариства, яка мала під своїм керівництвом двадцять сім народних шкіл, десять гімназій та дев'ять гімназійних курсів, на яких навчалося понад 10 тисяч учнів⁹⁴ та не отримувала від держави жодної фінансової допомоги. Фактична відсутність навчання українською призвела до того, що випускники шкіл не можуть знайти місце працевлаштування в Польщі, змушені емігрувати за кордон⁹⁵.

Звертала увагу діячка також на проблеми у дошкільній освіті, адже дитячих садків не вистачало для всього населення, окрім цього діти, які походили із українських селянських родин, зазвичай не могли потрапити у заклади дошкільної освіти⁹⁶.

На прикладі Коломиї, міста, у якому проживала Олена Кисілевська, вона у промові зазначала, що становище українців критичне не тільки у селах, але й у великих населених пунктах. У той час в Коломиї українцям, за словами сенаторки, важко було знайти роботу. Стосувалося це не лише вчителів чи викладачів, але й представників інших професій, Кисілевська згадує стоматологів, людей, які працюють у сфері культури та фізичного виховання. Українці змушені покидати українські міста та вирушати за кордон у пошуках роботи⁹⁷.

⁹³ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 57. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁴ Гнот С. *Українське шкільництво Галичини...* С. 132.

⁹⁵ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 58. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁶ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 59. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁷ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Сенаторка також опікувалася жіночими питаннями. Під час своєї першої каденції Кисілевська висувала питання про економічну незалежність жінки, змогу українських жінок навчатися у спеціалізованих школах, а також підіймала питання про працевлаштування українських жінок. З слів діячки випливало, що польська влада не забезпечила українським жінкам доброго підґрунтя для того, щоб вони могли стати повноправними членами суспільства⁹⁸.

Олена Кисілевська зверталася до сенату з проханням пам'ятати, що освітня справа лежить в руках матері та вихователя/викладача-жінки і що кожна українка «відстоює цю службу», захищає національні інтереси свого народу та разом з чоловіками працює задля відродження української нації⁹⁹.

Окрім цього Кисілевська основну діяльність спрямовувала не лише на проблеми українського шкільництва, а також працювала у сфері суспільної опіки. Олена Кисілевська заслужила авторитет як громадська діячка ще під час редакторської роботи в Коломиї, тому до неї часто зверталися з листами про допомогу, особливо в період каральних операцій польського уряду на початку 1930-х років. Під час II каденції діячка все ж не проявила себе дуже активною членкою засідань сенату та роботи комісій парламенту, обмежившись короткою промовою, проте можна стверджувати, що сенаторка була добре ознайомена з проблемами українського населення і активно відстоювала їх під час III каденції у 1930-1925 роках.

Отже, вибори 1928 р. стали першими після війни, в яких брали участь більшість українських політичних партій. Також вони є важливими зважаючи на те, що у них брали участь представниці організованого українського жіноцтва. Період передвиборчої кампанії та II каденції демонструє водночас готовність українських жінок брати участь у виборах, займатися політичною діяльністю та

⁹⁸ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁹ Sprawozdanie stenograficzne 16 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 09.03.1928. Lam 56-60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

невміння організувати процес входження в політичне життя на практиці. У парламенті представниці СУ не мали змоги порушувати «жіночі питання», адже політика УНДО була спрямована на вирішення національних питань.

Розділ III. Діяльність Олени Кисілевської під час третьої каденції парламенту (1930-1935 роки)

3.1 Виборча кампанія 1930 року

Завершення діяльності другої каденції польського парламенту відбувалося в період політичної кризи. Опозиція виступила проти політики Юзефа Пілсудського і табору «санації», що часто блокувало діяльність парламенту та, згодом, призвело до його розпуску. Друга каденція Олени Кисілевської (третья каденція парламенту) розпочалася у 1930 р., після того, як з ініціативи маршала Ю. Пілсудського у ході його боротьби з опозицією було розпущено парламент попереднього скликання¹⁰⁰. Цей період діяльності українських парламентаристів відзначився переходом УНДО до співпраці з урядом (так звана нормалізація). Загалом цей період у Польщі можна описати як фактичний занепад парламентської демократії та остаточне утвердження авторитарного режиму. Вибори та передвиборча кампанія у 1930 р. проходила в умовах пацифікації. Було ув'язнено більше тридцяти колишніх українських парламентаристів, що істотно позначилося на результатах виборів: у Галичині українські кандидати до сейму отримали підтримку 41,3% виборців, до сенату – 26,6%; на Волині за українських представників проголосувало 14% і 7,1% відповідно. Ю. Пілсудський особисто віддав вказівку провести акцію умиротворення, але уникати людських смертей та жертв, щоб українці не змогли використати це у своїй пропаганді перед виборами¹⁰¹.

Частина дослідників вважає, що пацифікація була відповіддю на «саботажний рух», який організували представники УВО-ОУН, проте є підстави

¹⁰⁰ Зайцев О. Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922-1939). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Львів, 1994. С. 17.

¹⁰¹ Mazur Grzegorz: Problem rasyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.// Zeszyty Historyczne, T.514. Paryz: Instytut Literacki, 2001. S. 6.

вважати, що саботажні кампанії були організовані пілсудчиками для того, щоб «зірвати» передвиборчу кампанію українських кандидатів, а також це було спрямовано на розгром опозиції. Кінцевою метою було обрання слухняного уряду. Проте це питання і досі залишається дискусійним, адже УВО сама взяла на себе відповідальність у саботажі, а пілсудчики використовували переважно стихійний саботажний рух.

Бойовий референт УВО Зиновій Книш стверджує, що українські націоналісти, навпаки, намагалися покласти край саботажним акціям, а не були їхніми організаторами¹⁰². У період з липня по листопад 1930 року через саботажні акції було заарештовано 1739 осіб, більшість з яких становили селяни, студенти та учні середніх шкіл. Дослідник Роман Скакун вважає, що процес пацифікації (умиротворення) мав на меті також покарати свідому та активну частину українського суспільства, а пасивну частину – залякати¹⁰³. Польська газета, що виходила друком у Львові закликала ґрунтовно проаналізувати та перевірити, де родяться члени УВО та знищити умови, в яких постає цей культ злочину, який спрямований проти держави¹⁰⁴.

Вибори, проведені в умовах репресій історик Олександр Зайцев вважає такими, що не відображали справжньої волі виборців та не були демократичними¹⁰⁵.

Після виборів представники Української Парламентської Репрезентації виступили проти політики пацифікації та оголосили, що голосуватимуть проти прийняття бюджету на 1931 рік. за цей період (1930-1935 рр.) українські парламентаристи часто вносили правки у закони, намагаючись отримати частину бюджету для досягнення культурно-господарських українських цілей, проте поляки здебільшого ігнорували ці поправки та голосували проти них.

¹⁰² Книш З. Дух, що тіло рве до бою. Вінніпег, 1951. С. 144-151.

¹⁰³ Скакун Роман. «Пацифікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. С. 94.

¹⁰⁴ Gazeta Poranna : ilustrowany dziennik informacyjny wschodnich kresów. 1930, nr 9327. S. 3.

¹⁰⁵ Зайцев О. Парламентська діяльність політичних партій Західної України (1922-1939). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Львів, 1994. С. 18.

Окрім пацифікації, важливим питанням, на яке звертали увагу українські парламентаристи в Польщі, було питання про допомогу тим, хто голодує. Чутки про голод частини населення по лівий бік Дніпра дійшла й до західноукраїнських земель, Мілена Рудницька була однією з перших, хто повідомив світову громадськість про голод на території Радянської України¹⁰⁶.

Перед виборами 1930 р. у представниць українського жіноцтва, що балотувалися до парламенту виникли матеріальні труднощі, які гальмували передвиборчу кампанію. Для вирішення цих труднощів Олена Кисілевська, Мілена Рудницька та Олена Федак-Шепарович звернулися до представниць українського жіноцтва в Канаді й Сполучених Штатах, зробили вони це від імені Краєвого жіночого виборчого комітету, що був створений перед виборами та виконував роль структури, за допомогою якої процес залучення жінок до виборчої праці став набагато легшим, адже СУ, як організація, не мав права займатися політичною діяльністю.

Виборча кампанія обходила майбутнім парламентаристкам доволі дорого, витрати перевищували дві тисячі злотих. Представниці українського жіноцтва у своєму зверненні описували реалії політичного життя в Польщі, особливу увагу звертаючи на роль українців у ньому. Майбутні посолки до парламенту засудили партійну ворожнечу та закликали представників українських політичних партій виступити разом, «на загально-національній платформі трьох українських незалежницьких політичних партій – УНДО, УСРП, УСДП»¹⁰⁷. Діячки зазначали, що, хоч це і друга виборча кампанія, у якій бере участь СУ, проте умови не стали легшими, в українському політикумі різні сили не могли дійти згоди, що провокувало сутички і не дозволяло активно проводити виборчу кампанію.

СУ намагався зберегти свій позафракційний характер, не підтримував відкрито жодну з партій, проте активно закликав своїх учасниць брати участь у політичному житті свого краю. На початку 1930-х рр. єдність активного

¹⁰⁶ Маланчук-Рибак О. *Ідеологія і суспільна практика жіночого руху...* С. 279.

¹⁰⁷ *Українські жінки у горнілі модернізації...* С. 198.

українського жіноцтва захиталася через суперечки між ОУН та УНДО, а також сварки всередині кожної з організацій. Ставлення УНДО до українського жіночого руху важко назвати повністю прихильним, проте все ж багато членів цієї партії підтримували діяльність СУ. Інша частина – виступала проти та намагалася підірвати авторитет організації. ОУН, у свою чергу, називала СУ прибудовою УНДО та не вірила в те, що СУ є повністю автономною організацією. Окрім цього, провід ОУН не підтримував погляди М. Рудницької, яка була головою СУ¹⁰⁸. Отже, виборча кампанія 1930 р. пройшла в доволі обтяжливих умовах не лише для представниць українського жіноцтва, але й загалом для всього українського політикуму. Причинами цього стала не лише політика пацифікації з боку влади, але й також внутрішні міжусобиці українських політичних партій.

Під час виборів партії УНДО, УСРП, УСДП вже ж виступили одним блоком, проте інтереси жінок-виборців часто ігнорували. ЦК УНДО не затвердив кандидатуру Кисілевської на участь у виборах до сенату та запропонував СУ знайти кандидатку, яка підходитиме на цю роль краще. Проте провід СУ вирішив відстояти кандидатуру О. Кисілевської, на зборах її підтримали більшістю голосів, а УНДО повідомили, що СУ до кандидатів висуває свої вимоги, серед яких, окрім членства в УНДО, є також «вироблене громадське ім'я та довіра серед жіноцтва», окрім цього кандидатка мала заприсягнутися, що в майбутньому залишатиметься вірною ідеям українського жіночого руху та стане зв'язковою ланкою між СУ та УПР. Кандидатура Кисілевської підходила під ці вимоги, тому СУ відстоював її до кінця. Керівники УНДО звинувачували Кисілевську в недостатньо активній діяльності за кордоном, проте провід СУ доводив, що діяльність Олени Кисілевської як редакторки «Жіночої Долі», її працьовитість та те, що вона повністю віддається праці на користь українського жіноцтва, є беззаперечними фактами, які доводять, що діячка має право балотуватися до сенату у списках партії УНДО¹⁰⁹.

⁹² Богачевська-Хомяк М. *Білим по білому...* С. 270.

¹⁰⁹ Дядюк М. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині...* С.212-213.

Кисілевську в цей період підтримував не лише провід СУ, але й представниці українського жіноцтва Коломиї та частина представників коломийського відділу УНДО. Вони надіслали головній управі УНДО листа, в якому висловили своє обурення щодо позиції УНДО та закликали підтримати Кисілевську як єдину кандидатку від коломийської філії¹¹⁰.

Загалом у виборах 1930 року брало участь декілька кандидаток від партії УНДО, до сенату балотувалася Олена Кисілевська (Коломия) та Ірина Домбрачевська (Стрий); до сейму – Мілена Рудницька (Львів) та Олена Федак-Шепарович (Львів), Неоніла Селезінка (Радохів), Марія Весоловська (Стрий)¹¹¹. Загалом у парламенті III каденції було дев'ятнадцять жінок: п'ятнадцять у сеймі, що складало 3,37% від загальної кількості депутатів, та четверо у сенаті, що складало 3,6% від загальної кількості senatorів¹¹².

З початком цієї каденції українські парламентарі були в рішучій опозиції до влади, проте згодом змінили тактику, адже усвідомили, що задовольнити потреби українського населення буде легше у співпраці з польською владою, тому навіть планували подати офіційну декларацію, у якій би зазначалося про лояльність до влади. Метою такої політики було отримання автономії у складі Другої Речі Посполитої, згодом ця політика переросла у політику «нормалізації» українсько-польських відносин¹¹³, проти якої виступила частина членів УНДО та значна частина членок СУ. Олена Кисілевська після цього не балотувалася до парламенту, а Мілену Рудницьку було виключено із УНДО.

3.2 Діяльність Олени Кисілевської у вирішенні гуманітарних питань

Під час своєї другої каденції, сенаторка Кисілевська продовжувала порушувати освітні питання, а також питання, пов'язані із релігією. Діяльність О. Кисілевської в парламенті у 1930-1935 рр. була більш інтенсивною, а, отже,

¹¹⁰ Дядюк М. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині...* С. 213

¹¹¹ Дядюк М. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині...* С. 213.

¹¹² Левчук Ірина. *Промоутерки змін...* С. 149.

¹¹³ Szumilo Mirosław/ *Ukrainska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie I Senacie RP (1928-1939). Autoreferaty // Dzieje Najnowsze/ 36/4. S. 200.*

викликала значно більше зацікавлення та відголосу в громадськості. Загалом про діяльність українських парламентарів найширше можна дізнатися зі сторінок газети «Діло», де часто публікувалися виступи українських парламентаристів та висвітлювалася їхня діяльність поза стінами парламенту.

У липні 1933 р. Олена Кисілевська разом з іншими представницями українського жіноцтва та українськими парламентаристами організували Український громадський комітет рятунку України. Метою діяльності комітету було збирання пожертв для видання матеріалів та відозв для українського населення. Пізніше філії комітету діяли і за кордоном. Комітет часто скликав збори на яких виступали українські депутати, серед яких і О.Кисілевська, у жовтні 1933 р. сенаторку було делеговано у Долину для розповсюдження книги очільника УНДО Василя Мудрого «Лихоліття України». Окрім цього, кожен із українських представників у парламенті мав обов'язково брати участь у святкових богослужіннях та організовувати збори для того, щоб інформувати українське населення про закордонні акції¹¹⁴.

У своїх промовах сенаторка часто апелювала до особистих історій людей, свідками яких ставала або ж інформацію від яких отримувала під час зустрічей та зборів, а також з листування. Як і в попередні роки своєї громадської та політичної діяльності, Кисілевська продовжувала подорожувати та спілкуватися із мешканцями населених пунктів, які відвідувала, переважно це були села. Діячка об'їздила багато занедбаних районів Гуцульщини, Покуття, Лемківщини та Волині, відвідувала міста та села безпосередньо після каральних операцій початку 1930-х років. Отриманою інформацією Кисілевська ділилася під час промов в парламенті, таким чином закликаючи депутатів звернути увагу на стан справ в українських селах, особливо це стосувалося освітніх питань та полонізації¹¹⁵.

¹¹⁴ Дядюк М. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині...* С. 231.

¹¹⁵ Sprawozdanie stenograficzne 62 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 01.03.1934. Lam 56-60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

На початку каденції Кисілевська багато уваги приділяла питанню пацифікації та протестувала проти репресивних заходів, у ході яких було ув'язнено багато українських громадських та політичних діячів (серед яких були і представниці українського жіноцтва). Під час своєї промови, виголошеної у лютому 1931 р. під час засідання бюджетної комісії сенату при розгляді міністерства праці та суспільної опіки, Кисілевська вимагала від уряду надати допомогу постраждалим під час каральних акцій. Тодішні часописи не змогли опублікувати цю частину промови через цензуру¹¹⁶. Український клуб на початку 1931 р. вніс пропозицію на розгляд сенату законопроєкту про пацифікацію, яка спричинила бурхливе обговорення¹¹⁷.

Активне обговорення в сенаті спричинило також питання освіти, яке залишилося невирішеним під час минулої каденції. Кисілевська, як і раніше, закликала сенат звернути увагу на бідні та далекі райони, де діти не мають змоги навчатися. Діячка наводила приклади сіл на Гуцульщині та Лемківщині, де відсоток писемних людей є дуже низьким, а діти не мають змоги навчатися рідною мовою. Олена Кисілевська закликала парламент дозволити українцям самотужки організовувати у таких місцях навчальний процес за допомогою Рідної школи, яка готова надати фінансування та потрібні для навчання предмети¹¹⁸.

Окрім цього подібні заходи дозволили б скоротити кількість безробітних серед українських вчителів. Кисілевська зазначала, що незважаючи на професійну освіту, багато українських вчителів не мають змоги влаштуватися на роботу за професією та змушені шукати різні способи для виживання. В таких умовах дозвіл уряду займатися освітнім процесом у віддалених селах виглядає єдиним правильним виходом¹¹⁹.

¹¹⁶ *Суспільна опіка*. Діло. Львів. 1931. 18 лютого. С. 1.

¹¹⁷ Sprawozdanie stenograficzne 62 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 01.03.1934. Lam 56-60. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁸ Sprawozdanie stenograficzne 61 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 28.02.1934. Lam 62-66. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁹ Sprawozdanie stenograficzne 61 posiedzenia Senatu RP. Okres II, 28.02.1934. Lam 62-66. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Також діячка звертала увагу на ті школи, які вже діяли, проте не сприяли вивченню української серед учнів та ідентифікації учнів як українців. Часто в школах не було книжок українською, тому, за словами Кисілевської, не варто було очікувати, що учні зможуть вивчати українську. Вчителі, які працювали в таких школах, частіше виконували роль спостерігача чи організатора виборчого процесу під час місцевих виборів, що відбивалося на процесі виховання. Діти часто скаржилися, що вчителі жорстоко ставляться до них, немає також згоди між самими учнями, адже вчителі не мають достатньо часу для роботи з дітьми та налагодження контакту з ними.

Важливим питанням на тлі цих процесів було також питання про зникнення української мови в закладах освіти через повсюдне поширення польської мови, а також поширення угорської на українських землях, які межують із етнічними угорськими землями. Саме тому питання збереження мови залишається одним із найважливіших у діяльності Кисілевської. Діячка вважала, що мову можна зберегти лише завдяки поширенню українських книг, газет та журналів, а також завдяки навчанню українською у школах. У цьому випадку важливим є відкриття українських читалень та поширення українських книг у бібліотеках, чим могла б зайнятися Просвіта. Більшість читалень Просвіти налічувала велику кількість членів, проте все ж вони часто стикалися із протидією з боку польської сторони. Не поодинокими були випадки, коли відкриття подібних читалень забороняли у різних містах та містечках¹²⁰.

Ще одним вирішенням освітніх проблем могло стати навчання вдома. В законі про шкільну систему від 11 березня 1932 року зазначено, що діти шкільного віку можуть отримувати освіту вдома. Кисілевська зазначила, що поляки та євреї користуються цим дозволом на навчання своїх дітей вдома, проте українці залишилися осторонь від цієї змоги. Діячка ставить питання про те, що могло спричинити таке ставлення до українців. Першою причиною вона називає те, що більшість українців тоді мешкали в селах (за словами сенаторки 86%

¹²⁰ Sprawozdanie stenograficzne 47 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 25.02.1933. Lam 12-17. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

населення були селянами). Олена Кисілевська висловлює своє нерозуміння подібної позиції, адже завдяки домашній освіті можна було б позбутися переповнених шкільних класів, які не дозволяють якісно працювати вчителям, а також спричиняють проблеми зі здоров'ям в учнів. Також під час уроків у переповнених класах учням важко добре засвоїти матеріал, тому часто такі уроки бувають марними¹²¹.

Під заборону також потрапили аматорські театральні гуртки, діяльність яких часто призупиняли. Подібні гуртки стикалися із польською цензурою, адже показувати можна було лише дозволені вистави, а представників цих гуртків часто звинувачували у тому, що вони порушують мир та забороняли вистави задля «збереження громадської безпеки»¹²².

Наступним блоком, на який звертала увагу Кисілевська було релігійне питання, адже населення часто стикалося із тим, що людей змушували переходити із Української Греко-Католицької Церкви на латинський обряд. Порушення цього питання викликало жваву дискусію серед senatorів, поляки здебільшого не хотіли сприймати подібних речей та казали, що люди переходять у римо-католицький обряд з власної волі. Проте Кисілевська була готова поіменно назвати імена тих людей, що змушують українське населення так вчиняти. Оскільки до Кисілевської часто писали українці із скаргами чи проханнями про допомогу, то senatorка отримала близько тридцяти листів від жителів різних населених пунктів, у яких українців змушували переходити у римо-католицьку церкву. Польські senatorи апелювали та стверджували, що це особиста ініціатива жителів, адже кожен має право вибирати віросповідання, проте Кисілевська наголошувала, що такі рішення є більше політичними та майже не мають відношення до релігії. Діячка закликала парламентарів не

¹²¹ Sprawozdanie stenograficzne 62 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 01.03.1934. Lam 22-28. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²² Sprawozdanie stenograficzne 61 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 28.02.1934. Lam 62-66. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

зловживати подібними речами як віра та обряд задля провладних політичних інтересів¹²³.

Окрім цього релігійне питання інколи перепліталось із освітнім, адже під час спілкування із жителями різних сіл, діячка чула скарги про те, що дітям в школі забороняють вітатися словами «Слава Ісусу Христу!», натомість просять говорити «Доброго дня!», що є незвичним для більшості сільського населення того часу. Учні школи одного із гірського повітів за таке привітання навіть були покарані: вчителі змусили їх стояти на колінах¹²⁴.

Оскільки кількість греко-католиків зменшувалась через примусові дії з боку поляків, то логічно, що греко-католицькі храми переходили у користування до римо-католиків, а інколи навіть руйнувалися. В одній із своїх промов Кисілевська наводить приклад православного храму в міста Гроди, який було зруйновано, а у ремонті відмовлено. Взагалі така доля часто спіткала православні храми на території Холмщини, їх або закривали, або знищували¹²⁵.

Ще одним важливим релігійним питанням було питання про підтримку польською владою Московської православної церкви. Олена Кисілевська зазначала, що українцям і так важко боротися проти засилля московських течій на західноукраїнських землях. Літературу російською можна було часто побачити на полицях бібліотек. Кисілевська зазначала, що Московська православна церква є шкідливою та часто займається не релігійними, а політичними питаннями, пропагандою та агітаціями. Діячку дивувало, що згадати про загиблих за свободу України не було дозволено, а коли йшлося про вшанування російських військових, то таких заборон не було¹²⁶.

¹²³ Sprawozdanie stenograficzne 33 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 04.03.1932. Lam 61-68. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁴ Sprawozdanie stenograficzne 30 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 01.03.1932. Lam 44-47. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁵ Sprawozdanie stenograficzne 17 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 21.03.1931. Lam 41-45. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁶ Sprawozdanie stenograficzne 11 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 06.03.1931. Lam 78-83. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Окрім цього, діячка надалі продовжувала опікуватися проблемами сиріт, вдів, людей з інвалідністю та військових, проте на ділі ці спроби не мали успіху, адже міністр праці та суспільної опіки відповів, що не може надати допомогу пораненим колишнім військовим, які воювали проти Польщі, а також не може допомагати українським товариствам, які підтримують ворогів Польщі та, зокрема, наголосив на тому, що не може фінансувати одну з установ через те, що вона надіслала кошти на підтримку політичних в'язнів з нагоди роковин смерті Ольги Басараб¹²⁷.

Дуже часто промови Олени Кисілевської були доволі гострими та викликали незадоволення у польській більшості. Сенаторка наголошувала, що українці фактично не мають представників в освітній галузі, українські вчителі не можуть отримати роботу, вона звинувачувала поляків у тому, що вони пригноблюють українське населення, а особливо селян. Особливо гостро критикувала те, що видатки на шкільну освіту скорочуються, а фінансування поліції, навпаки, збільшується. Найсумнішим, за словами діячки, є те, що поліція не захищає населення, а дуже часто відверто переслідує його та ув'язнює українців без особливих на те причин. Кисілевська зазначала, що в польській поліції працюють люди із низькими моральними якостями та з низьким рівнем освіти; а польська влада лише підтримує їх та дозволяє безкарно допитувати та ув'язнювати українців. Поляки у відповідь закликали Кисілевську оперувати конкретними прикладами, а не виголошувати загальні факти¹²⁸.

Ще одним полем діяльності сенаторки була боротьба проти алкоголізму та підтримка антиалкогольної кампанії. О. Кисілевська зазначала, що боротьба з алкоголізмом ведеться в Польщі недостатньо інтенсивно та для цього залучаються не всі можливі засоби¹²⁹.

¹²⁷ Суспільна опіка. Діло. Львів. 1931. 18 лютого. С. 1.

¹²⁸ Sprawozdanie stenograficzne 17 posiedzenia Senatu RP. Okres III 1, 21.03.1931. Lam 41-45. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²⁹ Sprawozdanie stenograficzne 30 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 01.03.1932. Lam 44-47. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Загалом Олена Кисілевська зазначала, що польське суспільство втрачає почуття справедливості та закону. Діячка зазначала, що тодішнє населення було свідком повної деморалізації суспільства, краху демократії та віри в справедливість. Велика частина державних інституцій стали корумпованими та не викликають довіру у великої частини населення¹³⁰.

Також діячка опікувалася справами колишніх українських військових та їхніх родин. Олена Кисілевська зазначала, що влада повністю ігнорує цих людей, тому вони змушені жити, отримуючи допомогу від односельчан та небайдужих українців. Рятівним острівком для них також є Українська греко-католицька церква, прихожани якої збирають пожертви на допомогу українським військовим та їхнім родинам¹³¹.

Окрім цього діячка наголошувала на тому, що велика частина населення потребує захисту та матеріальної підтримки. Йдеться про сиріт, вдів та людей з інвалідністю, а також тих, що залишилися без житла та засобів для існування. Кисілевська наголошувала, що становище української жінки є набагато важчим, ніж чоловіка, адже жінки отримують меншу зарплату та мають менше засобів для захисту, ніж чоловіки¹³².

Також сенаторка у своїх промовах побіжно звертала увагу на проблеми використання землі, звинувачуючи уряд у нераціональному розподілі земельних ділянок та захопленні «в одні руки» великих частин землі; університетська освіта, адже все ще не вирішеним було питання про відкриття українського університету у Львові; та, певна річ, захисту прав жінок.

Одним із найважливіших питань у парламенті був розподіл бюджету, українські парламентарі брали участь у засіданнях бюджетної комісії та старалися вплинути на розподіл бюджету. Кисілевська в одній із своїх промов

¹³⁰ Sprawozdanie stenograficzne 11 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 06.03.1931. Lam 78-83. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹³¹ Sprawozdanie stenograficzne 45 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 02.23.1931. Lam 39. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹³² Sprawozdanie stenograficzne 11 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 06.03.1931. Lam 78-83. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

вказала, що розуміє, що українські парламентаристи не зможуть внести до бюджету значних змін, тому вимагають задовольнити їхні скромні потреби. Зокрема це стосувалося розподілу коштів для міністерства, яке займалося справами соціального забезпечення. У багатьох селах важко знайти роботу, тому сенаторка вимагала у парламенту виділити кошти на допомогу безробітним¹³³.

Знаючи про проблеми українських сіл, особливо тих, що розташовувалися в горах, Олена Кисілевська звертала увагу не лише на порушення права на навчання рідною мовою чи закриття церков, але також опікувалася питаннями про облаштування благоустрою в селах, будівництво дамб та мостів, адже часто погодні умови призводили до того, що річки розливалися та затоплювали села, а жителі не мали засобів для порятунку, а також не отримували компенсації від держави¹³⁴.

Українські парламентарі також влаштовували зустрічі із населенням, де доповідали про діяльність Української Парламентської Репрезентації, зазвичай подібні віча проходили у містах. Під час таких заходів парламентаристи з'ясовували проблеми населення та звітували про свою діяльність¹³⁵.

Під час парламентської діяльності Олена Кисілевська не забувала також про свою діяльність як представниці українського жіночого руху. У тодішніх часописах можна знайти інформацію про те, як Кисілевська організувала зустрічі («віча»), відвідувала українські інституції та проголошувала організаційні реферати. Під час однієї такої поїздки могла відвідати декілька великих міст та сіл, часто виголошувала промови з іншими українськими парламентаристами, слухачі ж «на всіх вічах ухвалювали повне довіря до Української Парламентської Репрезентації»¹³⁶. Загалом під час своїх каденцій у парламенті Кисілевська часто відвідувала різні заходи та події, організовані

¹³³ Sprawozdanie stenograficzne 45 posiedzenia Senatu RP. Okres III, 02.23.1931. Lam 38. Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹³⁴ Там само. Lam 38.

¹³⁵ Вічевий рух. Діло. Львів. 1928. 31 серпня. С. 3.

¹³⁶ Там само. С. 3.

українським жіноцтвом, на подібних заходах завжди виголошувала промови та проводила розмови із місцевим населенням¹³⁷.

Завершення III каденції парламенту ознаменувалося для всього українського жіноцтва важливою подією – Українським Жіночим Конгресом, який відбувся у червні 1934 р. в Станиславові і був приурочений до 50-ліття створення першої української жіночої організації. Важливим цей конгрес був не лише для українського жіноцтва, але й для українського суспільства загалом, на конгресі було прийнято резолюції стосовно важливих суспільно-політичних питань: у справі положення українського народу та в справі його консолідації, у справі положення українського народу на Великій Україні, у справі всеукраїнського національного конгресу, відношення до релігії і церкви, становище до моралі, родини і материнства, основи українського фемінізму, у справі організації українського жіноцтва, значення селянського жіноцтва в українському жіночому русі, у справі зв'язків з міжнародним жіноцтвом, у справі жіночої преси¹³⁸. Під час конгресу Олена Кисілевська очолювала комісію преси та пропаганди¹³⁹. Під час заключного засідання було оголошено, що українське жіноцтво має стати чинником національної консолідації та закликати українські політичні партії заключити між собою мир та припинити міжпартійну боротьбу.

Після 1935 р. Олена Кисілевська не продовжувала політичну діяльність, а вирішила зосередитися на громадській діяльності та участі у різноманітних жіночих акціях. Подальша доля діячки пов'язана із Коломиєю, а згодом, із початком Другої світової війни, Кисілевська емігрувала у Канаду, де активно займалася організацією українського жіночого руху в еміграції, стала засновницею та головою Світової Федерації Українських Жіночих Організацій.

Отже, діяльність Української Парламентської Репрезентації у 1930-1935 рр. проходила у складних умовах внутрішніх та зовнішніх міжусобиць. Через це

¹³⁷ Організаційний і вічевий рух. Діло. Львів. 1928. 16 вересня. С. 4.

¹³⁸ Резолюції Українського Жіночого Конгресу, ухвалені в Станиславові. Діло. Львів. 1934. 2 липня. С. 4.

¹³⁹ Український Жіночий Конгрес. Діло. Львів. 1934. 4 січня. Ч. 2. С. 3.

якісно провадити депутатську діяльність було неможливо. Незважаючи на численні депутатські запити та промови, польська сторона не приймала запропонованих українцями поправок. Олена Кисілевська у таких умовах старалася доносити до сенату інформацію про проблеми українського народу та важливість вирішення цих проблем заради покращення економічного та культурного життя у Польщі. Олена Кисілевська була репрезентаторкою проблем українського села у парламенті, у своїх промовах вона порушувала численні питання, які стосувалися життя українського селянина та виносила їх на обговорення під час засідань сенату. Сфера політичних зацікавлень сенаторки не обмежувалася питаннями освіти, а охоплювала значно ширший комплекс проблем. Разом із іншими українськими сенаторами Кисілевська часто виступала з промовами та доповідями на мітингах та зборах, які організували члени УНДО. Для парламентаристів це була ще одна змога вплинути на суспільство, отримати довіру населення та розширити сферу впливу своєї політичної партії.

Висновки

Парламентська діяльність Олени Кисілевської є одним із багатьох напрямів, якому присвятила своє життя діячка. Окрім політичної діяльності Кисілевська займалася також громадською, літературною та редакторською.

Парламентська діяльність не була основною у житті Кисілевської, значно більше часу, енергії та сил вона віддала українському жіночому рухові та просуванню його ідей серед українського населення, як на території Польщі, так і за кордоном.

Перед виборами до парламенту Кисілевська вже утвердилася як редакторка та письменниця, політична діяльність дала їй можливість по-новому поглянути на проблеми українського жіночого руху, а також загалом на проблеми українців як бездержавної нації у складі Другої Речі Посполитої.

Олена Кисілевська не вирізнялася на тлі інших українських парламентарів, не проявляла особливих політичних амбіцій та не мала наміру продовжувати політичну діяльність після 1935 року. Складається враження, що Кисілевську більше захоплювала робота «у полі», тобто безпосереднє спілкування з населенням, вона часто подорожувала українськими землями та описувала свої враження від цих поїздок у книгах. Після того, як її обрали сенаторкою, вона змогла донести про проблеми населення з трибуни сенату.

Промови діячки завжди були емоційні та повідомляли про ситуація «на місцях», оскільки Кисілевська користувалася довірою серед населення, то на її адресу часто приходили звернення та листи зі скаргами, які Кисілевська використовувала під час своїх промов у парламенті.

Умови, в яких довелось працювати українським парламентаристам важко назвати простими, адже зважаючи на постійний тиск з боку польської влади та внутрішні міжусобиці, їм важко було дійти згоди щодо єдиного курсу, якого слід дотримуватися більшості українських політичних сил.

Представниці українського жіноцтва в парламенті в цей період (Олена Кисілевська та Мілена Рудницька) були в меншості серед українських парламентарів, тому їм не вдалося внести на розгляд парламенту питання щодо права жінок на працю та тому подібне, адже УНДО зосереджував увагу на національних питаннях. Окрім цього варто зазначити, що відносини УНДО та СУ не можна назвати простими, адже хоч УНДО і підтримувало представниць українського жіночого руху, на практиці це було мало помітно. Взагалі українське жіноцтво не отримувало підтримки від українських політичних партій, хіба від окремих діячів.

Основними питаннями, які порушувала Кисілевська у парламенті стосувалися освіти. Польський закон про освіту гарантував національним меншинам можливість навчатися різною мовою, проте на практиці все було далеко не так. Особливо це стосувалося віддалених районів, де школи були важкодоступними. Основною проблемою була відсутність навчання українською у значній частині початкових та середніх шкіл, проти чого виступали всі представники Української Парламентської Репрезентації.

Загалом представниці українського жіноцтва у парламенті порушували схожі питання та намагалися донести до польської влади про важливість для українців навчання рідною мовою.

У своїх промовах діячка також часто порушувала релігійні питання та питання, що стосувалися допомоги людям, які залишилися без засобів для існування.

Постать Кисілевської важко назвати неоднозначною чи такою, що викликала протилежні думки у суспільстві. Кисілевська не була задіяна у сварках, її рідко звинувачували у брехні, а якщо і звинувачували, то вона одразу спростовувала ці звинувачення.

Діяльність Олени Кисілевської у парламенті проходила у доволі важких та неоднозначних умовах. Особливо це позначилося на другій каденції, адже працювати доводилося в умовах жорсткої конкуренції, занепаду демократичного

ладу та внутрішньополітичних суперечок. У таких умовах важливо було зберегти єдність, проте СУ та УНДО не змогли дійти спільної згоди щодо подальшої політики взаємоіснування із поляками.

Взаємовідносини між українськими політичними партіями та жіночими організаціями теж важко назвали такими, що сприяли б вирішенню національних питань українців. Часто складалося враження, що УНДО використовує СУ задля того, щоб отримати на виборах більшу кількість голосів та міцніше утвердити своє становище у краї. Українські жінки, не маючи власної політичної сили, змушені були розпорозитися між різними політичними партіями, тим самим втративши єдність, що згодом відбилося на їхній діяльності.

Депутатська діяльність Олени Кисілевської була покликана ознайомити парламентаристів із тими проблемами, які непокоїли українських селян та не дозволяли повністю скористатися своїми правами.

Олена Кисілевська була доброю промовицею, завжди послідовно та ґрунтовно готувала свої виступи у сенаті. Часто її виступи були доволі емоційними, адже в основі лежали історії людей, яких Кисілевська бачила особисто або листи від яких отримувала. Зазвичай її промови рідко перебивали невдоволені вигуки із залу, проте, коли Кисілевська з трибуни сенату звинувачувала польську владу у тому, що вона провадить незаконні каральні операції чи зневажає національні права українців, поляки апелювали такі промови та звинувачували Кисілевську у брехні та недостовірності фактів.

Якщо судити про успішність політичної кар'єри Олени Кисілевської, то, хоч вона і порушувала багато важливих та серйозних проблем, які супроводжували українців впродовж довгого часу, проте вирішення цих проблем так і не прийшло, адже парламент не приймав закони та правки, які вносили українські депутати. Проте, з іншого боку, Олена Кисілевська стала посланницею тієї частини населення, яка не мала змоги сама розповісти владі про свої проблеми. Її робота з людьми та довіра населення свідчить про те, що

Кисілевська все ж провадила успішну політичну діяльність, незважаючи на різні закиди, як зі сторони поляків, так і з української сторони.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

1. Діло. Львів. 1880-1939.
2. *Жінки в державному будівництві Карпатської України.* // Жінка. Львів, 1939, ч. 3, с. 2.
3. Івановська Н. *Що треба українській жінці знати про вибори?* Львів : Політична бібліотека УНДО, 1928, [с. 3].
4. Мілена Рудницька. *Статті. Листи. Документи* / за ред. ред. М . Богачевська-Хомяк, упоряд. М. Дядюк. Львів: Місіонер, 1998, 844 с.
5. Gazeta Poranna. Lwów. 1910-1935.
6. Sprawozdania stenograficzne z posiedzenia senatu // Biblioteka Sejmowa / URL: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=find-nowe-2rp-senat&local_base=ars01

Література

1. Алексієвець Л. Прийняття Конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої.
2. Богачевська М. *Дума України – жіночого роду.* Київ: Воскресіння. 1993, 109 с.
3. Богачевська-Хомяк М. *Білим по білому: жінки в громадському житті України 1884-1939.* Київ: Либідь, 1995. 422 с.
4. Гнатюк М., Бойчук Ю. *Подиву гідна...Олена Кисілевська.* Коломия: Вік, 2019, 146с.
5. Гон М. Діалектика державності в українсько-єврейських взаєминах в Галичині 1918-1939 років. Україна Модерна. Число 7. 2002. С. 103-118.

6. Габор В. *Жіночий рух у Карпатській Україні: національні, соціально-політичні та культурно-освітні аспекти.* // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2017, вип. 7, с. 198-210.
7. Дядюк М. *Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю.* Львів: Астролябія, 2011. 365 с.
8. Зайцев Олександр. *Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922— 1939 рр.) / Український історичний журнал.* Київ: «Наукова думка», № 1. 1993. С. 72-84
9. Зашкільняк Леонід. Крикун Микола. *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів.* Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
10. Кедрин Іван *Життя-Події-Люди. Спомини і коментарі.* Нью Йорк: Червона Калина, 1976. 724 с.
- 11.Кисілевська О. *Моя рідна сторона. Бучач і Бучаччина* // Історично-мемуарний збірник / ред. колегія Михайло Островерха та інші; Нью-Йорк –Лондон–Париж–Сідней–Торонто: НТШ, Український архів, 1972, т. XXVII, 587 с. .
- 12.Ключар В. *Володимир Кисілевський.* // Коломия й Коломийщина. Філадельфія-Коломия: Видання комітету коломиян, 2008, т. II, с. 179.
- 13.Кондратюк С. Діяльність українських парламентарів у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої. Теорія та історія держави і права. Філософія права. № 3. 2010. С. 12-18.
- 14.Лаврук Б. *Парламентська діяльність Дмитра Левицького (1928-1930).* Краєзнавство. № 3-4. 2009. С. 258-262.
- 15.Левчук Ірина. *Промоутерки змін: діяльність жіночих організацій у Польщі міжвоєнного періоду.* Рівне: Волинські обереги, 2018. 248 с.
16. Маланчук-Рибак О. *Ідеологія і суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої половини ХХ ст.: типологія та*

- європейський культурно-історичний контекст*. Чернівці: Книги – XXI, 2006. 431 с.
17. Малащук Р. *З книги мого життя*. Торонто: Гомін України, 1987, т. I, 350 с.
18. Мельник М. *«Руський Жіночий Кружок»*. // Над Прутом у лузі. Коломия у спогадах. / за ред. Зиновія Книша. Торонто: Срібна сурма, 1961, 356 с.
19. Монолатій І. *Коломиєзнавство. Нариси з історії Коломиї*. Коломия: Вік, 2016, 252 с.
20. Нагачевська З. *Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України*. Івано-Франківськ, 2007, 341 с.
21. *Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі*. / за упоряд. М. Литвин. Харків: Фоліо, 2017. 441 с.
22. Русова С. *Наші визначні жінки*. Вінніпег, 1945, 120 с.
23. Скакун Роман. *«Паціфікація»: Польські репресії 1930 року в Галичині*. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. 172 с.
24. *Українка у вільному світі. Збірник* Нью-Йорк: Видання Світової Федерації Українських Жіночих Організацій, 1959, 172 с.
25. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті*. / за упоряд. Т. Гунчак та Р. Сольчаник. *Сучасність*, 1983. Т. 2. 430 с.
26. *Українські жінки у горнілі модернізації*. / за ред. Оксани Кісь. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 302 с.
27. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. - Т. ССХХІІ : Праці історико - філософської секції. - 1991. - 472 с.
28. Mazur Grzegorz: *Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r.*// *Zeszyty Historyczne*, T.514. Paryz: Instytut Literacki, 2001. S. 110-124.
29. Mirosław Szumilo, *Wiece sprawozdawcze poslow I senatorow Ukrainskiej Reprezentacji Parlamentarnej w latach 1928-1939*. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. Tom IV. 2007. S. 255-269.

30. Szumilo Mirosław, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928-1939)*. Wydawnictwo Neriton. 2007. 324 s.
31. Szumilo Mirosław. *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie I Senacie RP (1928-1939)* // *Dzieje Najnowsze*. 36/4. S. 199-204.

Додатки

Додаток 1.

Перелік періодичних видань, редакторкою яких була Олена Кисілевська, та видань видавництва «Жіноча доля»

1.	«Жіноче діло» (додаток до газети «Діло»)	Львів, 1912	Редактор О. Кисілевська
2.	«Жіноча доля»	Коломия, 1925-1939	Редактор О. Кисілевська
3.	«На новий шлях» (ілюстрований альманах-календар)	Коломия, 1926	Видавництво «Жіночої долі»
4.	«Наш світ» (альманах «Жіночої долі»)	Коломия, 1927	Видавництво «Жіночої долі»
5.	«Наша книга» (альманах «Жіночої долі»)	Коломия, 1928	Видавництво «Жіночої долі»
6.	Альманах «Жіночої долі» з додатком календаря на 1930 рік	Коломия, 1929	Видавництво «Жіночої долі»
7.	«Дня неї – все!» (альманах «Жіночої долі»)	Коломия, 1929	Видавництво «Жіночої долі»
8.	«Жіноча доля». Практичний календар-порадник для українського жіноцтва (додаток до «Жіночої долі»)	Коломия, 1930	Видавництво «Жіночої долі»
9.	«Жіноча доля» (додаток до «Жіночої долі» та окреме видання)	Коломия, 1932-1933, 1933-1948	Видавництво «Жіночої долі»
10.	«Світ молоді» (додаток до «Жіночої долі» та окреме видання)	Коломия, 1932-1934, 1934-1938	Видавництво «Жіночої долі»
11.	«Жіноча воля»	Коломия, 1932-1939	Редактор О. Кисілевська
12.	«Для сільського жіноцтва» (додаток до «Жіночої долі»)	Коломия, 1933-1934	Видавництво «Жіночої долі»
13.	«Для українських дівчат» (додаток до «Жіночої долі»)	Коломия, 1933-1934	Видавництво «Жіночої долі»

